

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного
бізнесу

Форма навчання: _____

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри: _____

«__» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Рекреаційно-туристичний потенціал Одеської області: структура,
сучасний стан та перспективи використання»

зі спеціальності 242 Туризм освітня програма «Туризм»

Виконавець роботи: Ісенко Максим Геннадійович

Науковий керівник, к.геогр. н., доцент: Логвин Михайло Михайлович

Полтава-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА	9
1.1. Основні поняття, форми та види рекреації.....	9
1.2. Рекреаційні ресурси та потенціал території.....	15
1.3. Дестинації як територіальна організація рекреаційної діяльності.....	19
РОЗДІЛ 2. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	24
2.1. Чинники впливу на рекреаційно-туристичний потенціал Одеського регіону.....	24
2.2. Переваги, виклики та ризики перспективного розвитку регіону рекреаційно-туристичної діяльності.....	46
2.3. Оцінка складових рекреаційно-туристичного потенціалу Одеського регіону.....	38
2.4. Стратегія розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області.....	54
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Наприкінці XX століття, туризм та подорожування в цілому стали справжньою новизною у світі та їх бурхливий розвиток спричинили високий інтерес до рекреаційно-туристичної діяльності та формування більш поглибленої розробки теоретико-методологічної бази даної галузі. Сьогодні на наших очах формується нова область дослідження, яка охоплює інші галузі господарства і водночас сприяє їхньому розвитку та не може існувати без них, вона називається «туризм». Фіксується явище нового напрямку в науці, який орієнтується на теоретичну та методологічному дослідженні суспільно-економічного явища рекреаційно-туристичної діяльності, що в швидких темпах набуває світових масштабів та перевертає вектор стилю життя великої кількості людей. Інтерес до рекреаційної діяльності у тому, що вона є інтегрована в кожен сферу життя людини та значну кількість галузей господарства, і для розуміння та обґрунтування якої задіяні різногалузеві науки. Туризм є прибуткова галузь господарства, в якій станом на 2020 рік працюють близько 319 мільйонів осіб у всьому світі, та прибутки становлять мільярди доларів США. Наприклад в таких державах, як Мальта та Хорватія доходи від туризму становлять 15% від ВВП, а в Україні 5%. Для другої за величиною країни в Європі, цього замало, тому моя мета на прикладі Одеської області проаналізувати рекреаційно-туристичний потенціал регіону, його структуру, сучасний стан та можливий розвиток. Сьогодні туризм став невід'ємною частиною регіональної та національної економіки України, але до сьогодні можна побачити помітні розбіжності та неузгодженості в ставленні до нього. Так як рекреаційно-туристична діяльність вважається соціальним феноменом, який має великий вплив на економіку XXI століття, що досі формується, як господарський комплекс, який торкається інших галузей, з дуже нечіткими межами та як вид економічної та позаекономічної діяльності, який впливає на буденне життя споживача.

Аналізування рекреаційного потенціалу є основа раціональної організації рекреаційних систем, знаходження відмінностей у ресурсній забезпеченості

території, виявлення можливого курсу раціоналізації використання ресурсів і планування подальшого розвитку даної території.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільно-географічних чинників, характеристик і показників, що визначають умови і ресурси рекреаційної та туристичної діяльності і формують рекреаційно-туристичний потенціал Одеського регіону.

Предмет дослідження становить розроблення методологічних і методичних принципів систематики та оцінки складових рекреаційно-туристичного потенціалу Одеського регіону.

Метою дослідження є розроблення методологічних принципів і методичних напрямів дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу як напряму систематики і оцінки рекреаційних благ регіону. Згідно меті, були поставлені та вирішені наступні завдання:

- обґрунтувати методологію аналізу туристичного господарства як угруповання різних за специфікою видів діяльності, які генерують міжгалузевий рекреаційно-туристичний комплекс Одеської області;
- схарактеризувати види рекреаційно-туристичної діяльності як місця зайнятості населення;
- визначити туристичний потенціал і привабливість територій регіону на основі аналізу природних та антропогенних ресурсів;
- розглянути концептуальні чинники дестинації як територіальної організації рекреаційної діяльності регіону;
- проаналізувати сьогоdnішній стан та напрямки розвитку регіону як багатогалузевий рекреаційно-туристичний комплекс.

Методологія дослідження. Теоретична база кваліфікаційної роботи – основи географії туризму та рекреації, курортології, ресурсної географії, краєзнавства та інших. Під час виконання кваліфікаційної було використано наступні джерела Українських та міжнародних авторів: О.О. Бейдик, В.Смаль, М. Крачило, В.Стафійчук, В.Євдокименко, І.Крачило, М.Мироненко, І. Твердохлебов та інш.

Під час вивчення Одеської області, використовувались такі методи: синтез та аналіз, типізація, класифікація, дедуктивний та індуктивний, системний, географічний, історико-географічний підходи.

Інформаційні джерела дослідження. Під час виконання кваліфікаційної роботи було використано матеріали та статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Одеській області, , районних державних адміністрацій, Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної адміністрації та нормативно-правові документи, картографічні та літературні джерела.

Теоретико-практичне цілісність. Результати, які були отримані під час кваліфікаційної роботи, можна використати для розвитку туризму та рекреації в регіоні та розробка програм привабливих для інвестицій у рекреаційні комплекси, які відрізняються функціональним призначенням, винаходження свіжих туристичних маршрутів та поліпшення вже існуючих.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновки до розділів і загальних висновків, переліку використаних джерел у кількості 61 одиниць, додатків. Загальна кількість сторінок 70, основного тексту –82 с. У роботі 5 ілюстрацій, 12 таблиць. У додатку до роботи міститься додаткова таблиця показників туристичного забезпечення та розроблений план туру.

РОЗДІЛ1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1 Основні поняття. Форми та види рекреації.

Через інтенсивне зростання зайнятості людини, збільшення технологічних виробництв та частки населення в інтелектуальній роботі, і звичайно швидку урбанізацію – населення потребує більше відпочинку, тим самим створюючи попит на роботу у сфері послуг. Рекреація, активний відпочинок (лат. *recreatio* – відпочинок) – це система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які розміщені поза їх постійним помешканням. Також рекреацію можливо розглядати як запланований відпочинок який використовується для поліпшення психічного та фізичного стану людини.

Рекреаційне господарство – це складова частина господарського комплексу країни, в межах якої реалізується основний технологічний процес планування, управління, обслуговування рекреантів; комплексна, складна, динамічна галузь обслуговування населення. Через це, дана галузь привертає увагу до її вивчення задля виявлення можливих шляхів розвитку і розробки структури рекреаційного господарства і вивчення особливостей її організації в регіонах країни та світу [6, с.479].

Великою методологічною складністю рекреації є її структурування як виду діяльності, виокремлення її складових, типів та видів і детермінація напрямків туристичного господарства. Важким є також той факт, що рекреація є багатоплановою і може стосуватися кожну людину, родину, соціальну групу, тим самими об'єднуючи їх, але в той самий час вона може мати безліч аспектів та перспектив, що робить будь-яку систематику неможливою.

Рекреаційна діяльність є різноплановою і уособлює в собі: санаторно-курортну, лікувально-оздоровчу, туристичну, спортивну, пізнавальну та інші види діяльності. Ці види є автономні, тобто можуть бути незалежні один від

одного, але через високу їх схожість варто об'єднати їх під таким парасольковим терміном – рекреаційна діяльність. Тому, що їх по'єднує ціль – поліпшення психічного та фізичного стану людини [6, с.481].

Серед українських науковців існує декілька підходів в визначенні “рекреаційної діяльності” та “рекреаційного господарства”, хоча існує відсутність єдиного погляду на сутність цих двох понять. Наприклад В.Смаль стверджує, що рекреація є одна з головних форм продуктивного використання вільного часу людини – суспільний, економічний і науковий феномен, для якого не мають значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі. Не зважаючи на дану трактовку, найбільш вагомий вклад на вивчення рекреації та туризму є географія [45, с.58].

Туризм також пов'язаний із відновленням працездатності людини, з обов'язковим виїздом з постійного місця проживання та поєднується з метою оздоровлення, пізнавальної, розважальної чи спортивної подорожі [45, с.61]. Під час туристично-рекреаційної діяльності людина використовує свій вільний від роботи час тобто дозвілля. В свою чергу дозвілля можна трактувати як вільну від роботи діяльність та проведення часу, яка може включати в себе туризм та рекреацію. Науковці вважають, що під цим поняттям можна розуміти час у процесі якого людина вільно здійснює добровільну діяльність.

Складним також є питання класифікації рекреації, туризму і дозвілля. Внаслідок того, що рекреаційне господарство охоплює багато галузей та видів економічних та навіть позаекономічних діяльностей, які спеціалізуються на наданні рекреаційних послуг, з'являється протиріччя у питанні визначенні тієї чи іншої діяльності як рекреацію, тому різні автори включають різні види господарства і не мають єдиної думки. Автори, І.Крачило, М.Мироненко, І. Твердохлебов та інші, являючись представниками радянської школи рекреаційної географії, відносили до рекреаційного господарства такі види діяльності як: туризм, відпочинок та оздоровлення. З часів незалежності України, туристознавці запропонували багато нових ідей класифікації туристичної діяльності, але майже кожен автор поєднує рекреацію і туризм в

одне ціле. Також вітчизняні науковці презентували декілька класифікацій рекреаційної, а саме туристичної, діяльності, проте критерії якими їх виділяють є нечіткими, незрозумілими і однозначними для сприйняття, бо часто ці два поняття поєднують і розрізнити межу між ними стає ще важче. Пояснюється це об'єктивними причинами як намір розділити усі види туризму в окремі категорії, що звичайно є важкою задачею через їхній зв'язок між ними, так спортивний туризм часто може поєднуватись і туризмом оздоровчим чи пізнавальним, і другою причиною є намагання виділити туризм базуючись різними ознаками. Таким чином, можна розрізнити різновиди туризму за метою та місцем рекреаційного середовища. Наприклад: туризм сільський зелений потрібно виділяти не за його метою, супротив діловому, а саме за місцем проведення рекреаційної діяльності. Такий вид класифікації, найчіткіше сформулював О. Бейдик, який вважає, мету як визначний фактор для розуміння виду рекреації. Він розглядає види туризму у контексті економічної діяльності, до його класифікації входять: діловий, пізнавальний, спортивний, релігійний, торгівельний або шоп-туризм, екологічний, курортно-розважальний та лікувальний, навчально-освітній, ностальгійний, родинний та екологічний [3, с.56-61].

Під час систематизації видів рекреаційної діяльності, О.Топічев виділив наступне:

- 1) неорганізований відпочинок;
- 2) організований відпочинок (спортивно та культурно-оздоровчий, культурно-лікувальний);
- 3) туризм (розважальний, спортивний, діловий, релігійний, науковий, торгівельний, пізнавальний, історико-культурний та етнографічний, громадсько-політичний, ландшафтно-екологічний, родинно-гостьовий [53, с.171-175].

Усі описані вище аспекти формують туристично-рекреаційний потенціал території. В свою чергу туристично-рекреаційний потенціал можна охарактеризувати як систему історико-культурних та природних об'єктів та їх

характеристик, які можливо використовувати або вже використовуються у рекреаційній діяльності людини. Його можна назвати базовим аспектом рекреації та її складовою частиною [53, с.180-184].

Узагальнюючи підходи вчених до визначення форм та видів рекреації, можна зробити висновок, що більшість з них виділяє в їх структурі дві головні складові: природну і антропогену, які в свою чергу поділяються на кілька компонентів ресурси туристичні та рекреаційні. Потрібна об'єднання класифікація рекреаційно-туристичних ресурсів і огляд літератури підтверджує таку тенденцію.

1.2. Рекреаційні ресурси та потенціал території

Основними ресурсами які впливають на розвиток рекреаційно-туристичної діяльності, є: водні, земельні, лісові та інші природні ресурси які можна використовувати для рекреаційно-туристичної діяльності; фінансові ресурси; трудові; підприємницькі; інформаційні; інноваційні.

При тому, якщо ототожнити туризм із рекреацією, то терміни «рекреаційні ресурси» та «туристичні ресурси» несуть однакове смислове навантаження. Так, автори зазначають, що ці два поняття мають однаковий зміст через те, що тривала рекреація співпадає із широким поняттям туризму [16, с.473-478]. Тому, такі терміни як «туристично-рекреаційний» і «рекреаційно-туристичний» потрібно сприймати як синоніми одного поняття.

У першій редакції Закону України «Про Туризм», визначення поняття «туристичні діяльність» наведено чітко і зрозуміло, а саме: сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста [35]. Натомість, в редактованих версіях закону, визначення подавалось дуже вузько, а в останній редакції відсутнє взагалі.

Різнорманіття туристичних ресурсів спонукає до їх класифікації. Так, О.Любіцева [25, с.3-9], зробила вдалу спробу класифікації. Вона вважає, що для

класифікації туристично-рекреаційних ресурсів потрібно використовувати дані підходи:

- 1)функціональний, оснований на неповторності туристичних умов і ресурсів у поєднання з комплексністю їх використання;
- 2)атрактивний – за мірою та формою залучення до туристичної діяльності;
- 3)сутнісний – з предметною сутністю ресурсу;
- 4)екологоекономічний - за споживчою вартістю ресурсу;
- 5)діяльнісний – за характером використання в туризмі;
- 6)ціннісний, оснований на унікальності даного ресурсу [25].

Дані підходи є корисними під час роботи із туристичними ресурсами, але не є вичерпними. Більш детальна схема була описана О.Бейдиком, який розробив методики підходу та оцінки туристичних ресурсів [4, с.122]. Так, за О. Бейдиком, рекреаційно-туристські ресурси – це об’єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності [4, с. 263].

Складним завданням є класифікація та систематизація суспільно-історичних рекреаційних ресурсів, якими являються антропогенні явища та об’єкти. Наприклад, суспільно-історичного та соціально-економічного характеру які застосовані у сферах туризму і рекреації. О.Бейдик розділяє суспільно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси на три види:

- 1)біосоціальні;
- 2)архітектурно-історичні;
- 3)подійні.

Історичними рекреаційно-туристичними ресурсами є об’єкти культурно-історичної спадщини, так звані пам’ятки архітектури. Пам’ятка архітектури – це будь-який твір архітектурно-будівельної діяльності людей, який має для суспільства мистецьку, історичну, наукову або іншу культурну цінність [3, с.234]. Якщо в окремих дестинаціях переважають антропогенні ресурси, то це

призводе до розвитку видів культурного, пізнавального, релігійного та ділового туризму.

Доцільним є адаптувати до даного дослідження класифікацію туристично-рекреаційних ресурсів регіонального рівня на основі принципово різних груп ознак, розроблену науковцем Топчій О.В. (див. табл. 1.1.)[52].

Таблиця 1.1.1.

Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів регіонального рівня [52, с.55]

№ з/п	Ознаки класифікації	Види туристичних ресурсів
1	Залежно від туристичного потенціалу	Природні, культурно-історичні, соціально-економічні
2	Залежно від характеру участі у формуванні туристичного продукту	Прямі (які використовуються туристами, відпочиваючими); Непрямі (організують використання прямих ресурсів)
3	Залежно від функцій туристичної діяльності	Пізнавально-освітні, лікувально-оздоровчі, освітні
4	Залежно від ставлення до продукту праці	Створені природою, створені людиною для цілей туризму, створені людиною в цілях соціально-економічного розвитку економіки регіону
5	Залежно від ставлення до інститутів	Класичні, інституційні
6	Залежно від характеру участі у виробництві туру	Природничі, які формують туристичний інтерес; інфраструктурні, які виступають в якості засобів виробництва
7	Залежно від формування мети подорожі	Рекреаційні, культурні, релігійні, інформаційно-пізнавальні, інформаційно-ділові
8	Залежно від ролі у виробництві і виду продукту	Створюють матеріали продукти, Створюють матеріали послуги Створюють нематеріали послуги
9	Залежно від використання у просторі	Мегарівня, мезорівня, макрорівня

Оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу території виконують, спираючись на ресурси які використовують для рекреації. Потенціалом називають наявні можливості, запаси, сили, засоби і так далі. Тому, туристичним потенціалом території є сукупність всіх видів ресурсів, які використовуються або можуть бути використані для проведення туристичної діяльності. Увага акцентується саме на ще невикористаних ресурсах, які можна

здіяяти в туризмі. Такими ресурсами виступають всі можливі природні та антропогенні чинники які присутні в окремому регіоні. Так, висока різноманітність ландшафту, об'єктів соціально культурної спадщини, розгалужена інфраструктура та інші фактори будуть позитивно впливати на рекреаційно-туристичний потенціал території, в той час як їх відсутність буде зменшувати рівень привабливості. Наявність ресурсних компонентів забезпечить мінімальний розвиток рекреаційної сфери. Пояснення цього може лежати в тому, що для відпочинку та відновленню сил людині щонайменше вийти за межі постійного проживання, навіть якщо нова територія не матиме комфортних умов та високоякісної туристичної інфраструктури, хоча її розвиток звичайно сприятиме більшої привабливості серед туристів [15, с.24-31].

Отже, туристично-рекреаційний потенціал регіону – це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм. Туристсько-рекреаційний потенціал території включає в себе наступні компоненти: природно-кліматичні (клімат, ландшафт, екосистеми), культурно-історичні ресурси (культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос), інфраструктура, матеріально-технічна база.

1.3. Дестинації як територіальна організація рекреаційної діяльності

Сьогодні рекреаційно-туристичні ресурси і регіони розглядають комплексно. Дестинацією можна назвати окрему територію, яка являється сприятливою для привертання потоків туристів та рекреантів, на рівні із туристичними ресурсами, об'єктами, інфраструктурою та послугами, які складають туристичний продукт.

В розумінні сучасних науковців дестинацію можна описати за такими критеріями:

- 1)Туристична інфраструктура;
- 2)Туристичні ресурси;
- 3)Місцеве населення та менталітет;
- 4)Туристичні організації та підприємства;
- 5)Підприємства які займаються обслуговуванням туристів[21].

У такому розумінні дестинації відповідають поняттю туристичний район. За сучасними поглядами рекреаційно-туристичні ресурси розглядають більш комплексно, на рівні рекреаційно-туристичних регіонів. Дестинаціями називають території, що привертають увагу туристів разом з рекреаційними ресурсами, і як вузлову ланку туристичного продукту.

Комплекс туристично-рекреаційного господарства зв'язує між собою антропогенні, природні, гео-історичні, соціально-економічні, екологічні умови і ресурси. Важлива роль у формуванні територіальної організації туризму відведена населеним пунктам великим та малим, так як вони виступають центрами рекреації. Важливим також є аспект зосередження підприємств рекреаційної сфери, які сформувалися через вплив навколишнього середовища: територія, соціально-економічні явища, ресурсів які підходять для ведення рекреаційної діяльності, так звані рекреаційні центри.

Охарактеризувати рекреаційний центр можна наявністю населеного пункту з двома або більшою кількістю туристичних підприємств з різним попитом, та їхнім зв'язком між собою. Декілька рекреаційних центрів разом утворюють рекреаційний підрайон, що являє собою зосередження декілька рекреаційних центрів в межах однієї або декількох адміністративних районах. В свою чергу рекреаційні підрайони можуть групуватись в один рекреаційний район, це відбувається коли декілька різнопланових центрів, пунктів, вузлів, підрайонів, характеризуються схожою спеціалізацією, базою яких виступають місцеві природні, антропогенні, соціально-економічні ресурси та умови [24, с.146-151].

Рекреаційний регіон – поєднує в собі територіально різні за видами рекреаційної діяльності суб'єкти, тобто пункти, центри, райони. Туристично-

рекреаційний регіон включає в себе, як правило, декілька адміністративних областей, і займає велику за обсягом територію.

Структура організації та управління об'єднує усі структури рекреаційно-туристичного комплексу в одну сутність. Дані організаційні структури на місцях мають різновид районних адміністрацій та, звичайно, місцеві органи самоврядування, які координують між собою туристично-рекреаційну діяльність на відведених рівнях. Управлінням даних комплексів займається певна форма державного управління, в свою чергу управлінням рекреаційно-туристичною індустрією опікуються туристичні агенти та оператори. Туристичний оператор сприяє ефективному використанню туристичних ресурсів регіону, так як мають вихід до всіх її елементів. В свою чергу туристичні агенти можуть використовувати деякі складові через договори, це може бути транспорт, готелі, заклади харчування та ін. Характерним для України є функціонування на її території середні та малі рекреаційні підприємства [46, с.239].

Дані комплекси є складовими рекреаційних комплексів держави і регіонів. Вони формуються на основі рекреаційно-туристичного потенціалу окремої території, на які впливають рекреаційні потреби місцевих жителів і рекреантів з інших регіонів і країн. Вони також мають тісні зв'язки з іншими рекреаційними комплексами, так наприклад рекреанти із одного регіону можуть отримати різновид рекреаційних послуг в інших областях і навпаки, так проходить обмін між комплексами. Комплекси такого типу є відкриті та мають динамічні характеристики. Автор В.Афанасьєв, вважає, що таким комплексам характерно мати єдине відношення та ототожнення себе як одного цілого в питаннях координації і субординації [2, с.45-47].

Об'єднати різні компоненти рекреаційно-туристичного комплексу регіону (ресурси, підприємства рекреаційної сфери) можливо в такій спосіб розділити відношення комплексу на такі аспекти:

- 1) Приналежність до одного географічного регіону;
- 2) Соціально-економічна ефективність співпраці;

- 3) Можливість координації від одного центру;
- 4) Наявні взаємозв'язки (інформаційні, енергетичні, матеріальні) [2]

Так як туристично-рекреаційна діяльність це багатогранна галузь економіки вона завжди розвивається в нові форми через суміжність рекреації з розвитком суспільства. Це утворює міжгалузевий комплекс, який включає в себе певну сукупність галузей економіки і забезпечує рекреаційними послугами населення місцевості, регіону, країни. Розвиток таких комплексів складається на територіях в зв'язку з супутніми складовими економічного комплексу території, яка відокремлена соціальними та географічними чинниками від інших регіонів. Формування міжгалузевого комплексу є об'єктивним процесом розвитку продуктивних сил у певному регіоні. Це відбувається через тісний виробничий та економічний стосунок окремих виробництв та галузевих груп, розвиток яких залежить від взаємозв'язку між ними. Так, можна визначити, що міжгалузевий комплекс – об'єднання певних видів діяльності, здійснюваних на окремій території в одну систему з наявністю тісних комерційних, виробничих та інших зв'язків [53, с.171].

Підсумовуючи все вищевказане, можна зробити декілька висновків. По-перше, методологія дослідження рекреації та туризму не є однозначною і має спірні моменти, як то в розумінні термінів, так і в їх використанні. Хоча такі терміни як наприклад «рекреація», «туризм», «дозвілля», часто несуть схоже смислове навантаження і іноді використовуються синонімічно. Велика кількість визначень одного і того самого поняття від науковців, всесвітніх організацій, законотворчих установ викликають суперечки між науковцями і відвертають їх увагу від більш практичних питань. По-друге, під час дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу регіону доцільно прослідкувати такі тенденції, які можна розділити на три етапи. 1-ий етап характеризував потенціал території лише спираючись на природні ресурси. 2-ий етап розглядав рекреаційно-туристичний потенціал, як наслідок природних та суспільно-історичних ресурсів (О. Бейдик). 3-ій етап, уявляє рекреаційний потенціал у ролі комплексу, який охоплює інфраструктуру, ресурси, населення та економіку території (О.

Любіцева). Саме цей підхід буде використано в ході оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території в даній кваліфікаційній роботі. З цього слідує, що рекреаційну діяльність в регіоні також буде розглянуто як міжгалузевий комплекс так, як туризм є галузь економіки регіону, яка об'єднує в собі туристів, рекреаційно-туристичні ресурси, інфраструктуру, туристичні продукти та послуги, управління та просування. По-третє, важливим є розглядати дестинацію на рівні регіону, це дозволить нам уявити територіальну організацію рекреаційно-туристичної діяльності як ієрархічну систему на кожному рівні організації: локальному та регіональному, які складають одне ціле регіонального рекреаційного комплексу. Це дасть змогу визначити перспективні шляхи розвитку для конкретно взятого регіону.

РОЗДІЛ 2. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Чинники впливу на рекреаційно-туристичний потенціал Одеського регіону

Сутність туризму як мобільної форми споживання і рекреаційної діяльності пов'язана з територією, регіональним середовищем й тому питання його розвитку лежить в площині управління регіональним розвитком. Регіональна проблематика в Україні активно розробляється багато десятиліть. Незважаючи на увагу з боку дослідників до питань регіонального розвитку й численні роботи, багато аспектів цієї багатогранної проблеми не вирішені, є дискусійними й вимагають, на наш погляд, подальшого виявлення найважливіших проблем, тенденцій, пріоритетів, механізмів розвитку туризму в регіонах України, розробки на цій основі методологічних, теоретичних і практичних пропозицій по системному дослідженню й регулюванню регіонального розвитку. Ефективна діяльність туристичних підприємств є значущим чинником соціально-економічного розвитку регіону в цілому. Туризм є найбільш перспективною сферою діяльності, що має важливе значення як для економічного зростання, так і для екологічного, культурного і соціального добробуту [16, с.473-475].

Одним із найбільш перспективних туристичних регіонів України є Одеська область. Одещина може запропонувати туристам широкий вибір екскурсійних послуг, пляжний, оздоровчий, винно-гастрономічний та інші види туризму, безліч цікавих розважальних заходів, різноманіття історичних пам'яток тощо. Але, на жаль, досі повністю не розкрито весь потенціал цього насправді багатого туристичного регіону. У зв'язку з чим у туристичному секторі Одеського регіону накопичилася низька проблем, які потребують вирішення. Наразі необхідне узгодження організації та розвитку сучасного туризму із сучасними принципами планування території для збереження

різноманіття і цілісності туристичних ресурсів, їх раціонального використання, охорони культурної спадщини та довкілля розвитку туризму.

Отже, аналіз діяльності регіонального ринку туризму і рекреації послуг на прикладі Одеської області дасть можливість оцінити поточний стан управління туризмом регіону, його вплив на економічний розвиток області і допоможе виявити шляхи подальшого підвищення ефективності регіональної економіки в цілому. Вирішення цього питання дасть змогу знайти шляхи підвищення ефективності управління регіональним розвитком туризму та зростання соціально-економічних показників регіону [18, с.82-84].

Для отримання картини про стан розвитку туризму в Одеському регіоні було проаналізовано чинники, які визначають розвиток туризму у регіоні. Найважливішими чинниками є структура туристичного споживання та туристичного потоку, наявність ліцензованих туроператорів та турагентів, достатньої кількості засобів розміщення, підприємств харчування, видів транспорту й функціонального розмаїття рекреаційних підприємств, які відповідають світовим стандартам, а також задовольняють вподобання туристів [19, с.49-52].

Аналізуючи здобутки науковців В.Г. Герасименко, С.Г. Нездойминова, Н.В. Ярової, Ю.В. Михайлової, А.І. Волкова, В.В. Горуна та ін., присвячених розвитку Одеського туристичного регіону, як висновок витікає те, що потенціал області дійсно величезний. Кожен регіон на основі аналізу наявних туристично-рекреаційних ресурсів формує свій туристично-рекреаційний потенціал, він сприяє підвищенню привабливості територій, а туристичні регіони робить перспективними. Ми ж будемо розглядати розвиток туристично-рекреаційної діяльності у контексті побудови соціально-орієнтованої моделі економіки до національних пріоритетів в якості однієї з умов стабілізації розвитку економіки.

Особливо варто звернути увагу щодо дослідження сучасними науковцями питань аналізу й оцінювання рівня розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць і ресурсного забезпечення досліджуваних територій. Від характеру, складу туристично-рекреаційних

ресурсів, їх цінності, кількості і доступності залежить можливість віднесення туристично-рекреаційної галузі до числа пріоритетних, або другорядних. Роль органів влади в цьому механізмі полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристично-рекреаційній сфері [23, с.176-182].

Науковці вважають, що туристична галузь Одеського регіону, має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму та пов'язана з особливостями географічного положення, сприятливим кліматом, найбільшим морським портом України, курортно-рекреаційним комплексом, транспортною, фінансовою та соціально-культурною інфраструктурою.

Але, разом з тим, аналіз досліджень і публікацій останніх років показує, що рекреаційно-туристичне господарство Одеської області в його сучасному стані не є задовільним для розвитку в цьому регіоні потужної рекреаційно-туристичної індустрії. Деякі вчені пояснюють це тим, що рекреаційно-туристичний потенціал регіону використовується лише на 50% від його реальних можливостей. Інші роблять акцент на тому, що для розвитку рекреації та туризму в цілому в області використовується менше 10% території, де рекреаційно-туристичні ресурси доступні, високо аттрактивні та в міру комфортні [14, с.55-57].

При цьому вони частково виснажені (як, наприклад, грязі лиманів) або навіть забруднені. А екологічно чисті рекреаційно-туристичні ресурси Одеської області взагалі не такі вже й великі. І розміщені вони головним чином у Одеській, Татарбунарській, Б.-Дністровській рекреаційно-туристичних зонах.

Також подальший розвиток туристичної галузі Одещини гальмується через недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму; недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури; недостатню кількість засобів розміщення, насамперед готелів 3-4 та 5 зірок, які відповідають міжнародним стандартам та сертифікаційним вимогам; невідповідний стан багатьох об'єктів туристичного показу, історико-культурних пам'яток та музеїв стримує зростання туристичних відвідувань регіону та створення нових туристичних маршрутів; недостатню забезпеченість

професійними кадрами в галузі туризму; відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму.

Розвиток в області сфери туризму і рекреації обумовлюють: особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей. Також привертає широку цільову аудиторію – від молоді до літніх людей туристично-рекреаційний потенціал Одещини, здатний забезпечити виконання декількох функцій, які можуть стати основою для розвитку різних видів туризму та рекреації, пов'язаний з різноманіттям туристично-рекреаційних ресурсів Одеського регіону. У зв'язку з цим, найбільш поширеними видами туризму та рекреації на Одещині є пляжний, лікувально-оздоровчий, активний, культурно-пізнавальний, винно-гастрономічний, а на стадії розвитку знаходяться такі види туризму, як екологічний та етнографічний. Тому різноманітність Одеського регіону на туристично-рекреаційні ресурси, що зосереджені по всій території області, дають можливість поєднувати декілька видів туризму і рекреації в одній подорожі. [44, с.25-40].

Таблиця 2.1.1.

Види туризму в Одеській області

Вид туризму	Ресурсне забезпечення	Центри розміщення
Пляжний	Піщані пляжі морського та лиманного походження довжиною понад 300 км	М. Одеса, Комінтернівський, Овідіопольський, Білгород-Дністровський, Татбунарський та Кілійський райони
Лікувально-оздоровчий	Лікувальні грязі, ропи лиманного походження, мінеральні води, наявність спеціалізованих закладів розміщення (санаторії, профілакторії, пансіонати тощо)	Куяльницький лиман, м. Одеса, Іллічівськ та Южне, Білгород-Дністровський та Овідіопольський райони
Активний	Сталатитові печери, велика кількість водойм (море, річки, озера), висоти, що підходять для заняття мотобайкінгом, наявність велодоріжок	м. Вилкове, м.Одеса (Жевакова гора, Одіновська печера), Кодимський та Котовський райони (Подольська височина)

Культурно-пізнавальний	Історичні пам'ятки світового значення, архітектурні пам'ятки, скульптури та статуї, велика кількість музеїв різного напрямку, урочища та ландшафти заповідного типу	М. Одеса, Білгород-Дністровський, Кілія, Болград, Ізмаїл, с. Нова та Стара Некрасівка
Винно-гастрономічний	Наявність великих винзаводів, сироварні, виготовлення домашнього сиру на фермах, різноманіття закладів харчування, винно-гастрономічні фестивалі	С. Шабо (винзавод „Шабо”, Європейська сироварня), м. Одеса, Кілійський район (козяча ферма), м. Вилкове, с. Криничне („Колоніст”)
Екологічний	Території природно-заповідного фонду, екологічні господарства, ферми, садиби тощо	Кілійський район (козяча ферма) господарство Фрумушина-Нова, м. Татарбунари, Роздівлянський район („Тихі острови”, при родний комплекс „Рідна природа”). Савранський ліс
Етнографічний	Пам'ятки архітектури. Музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця для ознайомлення з місцевою культурою та історією	С. Усатово (Козацьке кладовище), с. Нерубайське (Великий етнографічний музей). Цвинтар Сотникової Січі

Особливість економіко-географічного розташування, розвинута транспортна мережа, благодатні природно-кліматичні умови, наявність пам'яток природи, архітектури, історії та культури, цілющих грязей та джерел мінеральних вод створюють сприятливі передумови для формування в Одеській області високорентабельної рекреаційно-туристичної галузі. На рис. 2.1.1. можливо візуально ознайомитися з територіальною організацією рекреаційного господарства Одеської області.

Особливо слід детальніше зупинитися на характеристиці кліматичних показників, ландшафтного різноманіття, тваринного світу, курортно-рекреаційних районів, забезпечення регіону мінеральними водами, природно-заповідного фонду.

Особливо відчувається безпосередній вплив на види особливостей розвитку рекреації і туризму кліматичних показників. Зокрема, для Одеської

області характерний помірно континентальний клімат з недостатнім зволоженням, короткою м'якою зимою та тривалим спекотним літом. Винятково високий туристично-рекреаційний потенціал Одещини створюють тепле море, лікувальні грязі, мінеральні води, морські пляжі. Формують високий біосферний потенціал регіону, який має національне, міжнародне і глобальне значення, розташовані у пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні високо цінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми [51, с.305-307].

До ландшафтного різноманіття території відносяться наступні типи ландшафтів: вододільні хвилясті низовинні дреновані розчленовані рівнини позальодовикових областей, схилів вододільні хвилясті лесові рівнини, надзаплавно-терасові вирівняні переважно на лесових породах, заплавні голоценові, складені алювіальними та дельтовими відкладами, заплавно-терасові плоскі з солонцями та солончаками з високим рівнем мінералізованих ґрунтових вод, ландшафти балково-яружною мережі. Значна частина області знаходиться у степовій зоні, представлений степовими природними комплексами – типовими різнотравно-типчаково-ковиловими та типчаково-ковиловими степами, які внаслідок їх розорювання, зазнали найсильнішого антропогенного тиску, перетворені у ріллю, фрагментовані. Одеська область за рахунок штучних насаджень, територіально відноситься до лісостепової зони, що складає лише 6 % від її загальної площі [51, с.308-309].

Сприятливий клімат, різноманітні природні умови, фітоценози різних типів, багато прісних і солоних водойм із великою площею акваторій та різними глибинами, наявність відслонень різних гірських порід та інших біотопів - всі фізико-географічні умови для нормального існування тварин. Тому вваринний світ Одещини багатий та різноманітний.

Зважаючи на перелічені переваги, у межах області сформувалися три курортно-рекреаційні райони – Одеський, Білгород-Дністровський та Татарбунарський. Функціонують курорти: Одеса, Куяльник, Кароліно-Бугаз (в Одеському рекреаційному районі), Білгород-Дністровський, Сергіївка,

Лебедівка, Затока (в Білгород-Дністровському), озеро Сасик (в Татарбунарському) та інші.

Таблиця 2.1.2.

Курортно-рекреаційні райони Одеської області [59]

Рекреаційні райони та курорти	Розташування	Спеціалізація
Одеський курортний район	Між Тилігульським і Білгород-Дністровським лиманами	Грязево-лікування, оздоровчий відпочинок
Одеський центральний курорт (курорти Аркація, В.Фонтан, Чорноморка)	Узбережжя між Сухим і Великим Аджалицьким лиманами	Кліматичний відпочинок, лікування дітей і дорослих
Куяльник	Південний берег Куяльницького лиману	Грязелікування, бальнеолікування дорослих
Хаджибей	Південний берег Хаджибейського лиману	Грязелікування дітей
Дофинівка	Узбережжя між Великим і Малим Аджалицькими лиманами	Кліматичний відпочинок для дітей і дорослих
Кароліно-Бугаз – Дальник (Санджейка)	60 км на південь від Одеси між Цереградським гирлом і Іллічівськом	Кліматичний відпочинок дітей і дорослих
Білгород-Дністровський курортно-рекреаційний район	Між Дністровським лиманом і озером Бурнас	Кліматолікування, оздоровчий відпочинок
Затока	Між Бадацьким озером і Цереградським гирлом	Кліматичний відпочинок дорослих
Сергіївка	Північно-західний берег Будацького озера	Грязелікування, кліматолікування, відпочинок для дорослих і дітей
Лебедівка	Морське узбережжя між озерами Бурнас і Будацьким	Кліматичний відпочинок дорослих
Білгород-Дністровський	Берег Дністровського лиману	Туристичний центр
Татарбунарський курортно-рекреаційний район	Між озером Бурнас і річкою Дунай	Клімато-бальнеолікування, оздоровчий відпочинок
Тузли	На протоці між озерами Бурнас і Алібей	Відпочинок, короткочасний відпочинок
Алібей	Північний берег озера Алібей	Бальнеологічне лікування та відпочинок для дорослих
Джантшейський	На протоці між озерами Сасик і Алдібей	Бальнеологічне лікування дорослих, відпочинок дітей і дорослих
Приморське	Між річкою Дунай і озером Сасик	Кліматичний відпочинок дорослих і дітей
Татарбунари	Північний берег озера Сасик	Бальнеологічне лікування дорослих

Не менш важливими чинниками, які впливають на становлення і розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області виступають наявні на її території мінеральні води. Зокрема, в межах території Одеської області розташовано кілька провінцій з мінеральними водами: азотні різного іонного складу (термальні), хлоридні, натрієві і кальцієво-натрієві – у центральній частині області, на півночі – сульфатні різного катіонного складу та гідрокарбонатно-сульфатнохлоридні натрієві, у південній частині – метанові та азотно-метанові (гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, кальцієві та магнієво-кальцієві) (Див. табл. 2.3.). Також на території Одеської області поширені мулові сульфідні лікувальні грязі приморського підтипу, які використовуються для лікувальних цілей у вигляді ванн, аплікацій тощо. Родовища лікувальних грязей переважно приурочено до лиманів та озер Дунай-Дністровської групи. Грязі Одеського регіону активно використовуються для лікувальних цілей. Курорт Сергіївка використовує грязі Будацького, курорт Куяльник – Куяльницького лиману [61, с.449].

Таблиця 2.1.3.

Балансові запаси мінеральних підземних вод Одеської області

Назва родовища Категорії запасів, м ³ /д (кількість ділянок), населений пункт	Індекс ВГ, глибини залягання ВГ (м)	Тип МПВ, вміст специфічного компонента, М, тип води за головними іонами	Категорії запасів, м ³ /дм			
			А	Б	С ₁	А+Б+С ₁
Одеське глибоке (1), м. Одеса	AR-PR1, 1425-1478	Бромна, Вг =173-259 мг/дм ³ , М= 105 г/дм ³ , Cl Ca-Na	173	-	-	173
Одеське (9), м. Одеса	P2-3hr, 267-390	Без СКіВ середньої М, М = 10,7-13,7 г/дм ³ , Cl-Na	1671	212	389	2272
Чорноморське (1), м. Одеса	N1S2, 183,8-99,3	Без СКіВ низької М, М = 3,2- 4,4 г/дм ³ , HCO-Cl Na	84	84	44	212
Зелена зірка (1), м. Одеса	N1S3, 111,1-25,3	Без СКіВ низької М, М = 0,9-1,2 г/дм ³ , HCO-Cl-SO ₄ Na	-	12	25,5	37,5
Магнолія (1), м. Одеса	N1S3, 109,5-27,5	Без СКіВ низької М, М = 0,9-1,2 г/дм ³ ,	20	30	-	50

		HCO-Cl-SO ₄ Mg-Na				
Іверське (1), м. Одеса	N1S3, 103,8-104,4	Без СКіВ низької М, М = 0,9 г/дм ³ , SO ₄ -HCO-Cl Ca-Mg-Na	-	23	34	57
Куяльник (2), м. Одеса	N1S3, 70,4-75,8	Без СКіВ низької М, М = 3,4-4,2 г/дм ³ , SO ₄ -HCO-Cl Mg-Na	-	665	300	965
Куяльник (1), м. Одеса	P, 161-221	Без СКіВ середньої М, М = 11,6-11,7 г/дм ³ , Cl Mg-Na	441	110	-	551
Сергіївське (1), смт. Сергіївка	N1S, 250-285	Без СКіВ низької М, М = 3,4-4,0 г/дм ³ , HCO-Cl Mg-Na	-	354	-	354
Сергіївське (1), смт. Сергіївка	P3, 438-465	Бромна, Br = 50-62 мг/дм ³ , М = 22,9-28 г/дм ³ , Cl Mg-Na	375	-	-	375
Кароліно-Бугаз (1), смт. Затока	P2a1, 335-522	Бромна, Br = 20-33 мг/дм ³ , М = 13-15 г/дм ³ , Cl-Na	600	1200	-	1800
Кароліно (1), сел. Салгани	N1S3, 121,4-138	Без СКіВ низької М, М = 0,7-0,8 г/дм ³ , SO ₄ -Cl-HCO Na	-	-	45	45
Регата (1), м. Ізмаїл	aQ3, 46-67,5	Без СКіВ низької М, М = 0,7-1,0 г/дм ³ , Cl- SO ₄ -HCO Ca-Mg-Na	45	55	-	100
Таїрівське (1), смт. Таїрове	N1S3, 80-140	Без СКіВ низької М, М = 0,7-0,8 г/дм ³ , Cl- SO ₄ -HCO Ca-Mg-Na	-	38,5	-	38,5
Червоно- хутірське (1), смт. Овідіополь	N1S3, 104,4-107,4	Без СКіВ низької М, М = 0,6-0,7 г/дм ³ , SO ₄ -Cl-HCO Ca-Mg-Na	10	12	-	22

П р и м і т к а : ВГ – водоносний горизонт, МПВ – мінеральна підземна вода, М - мінералізація у звітному році; без СКіВ – мінеральна вода без специфічних компонентів і властивостей.

У теплий період року, найбільш цінним ресурсом для кліматолікування, таласотерапії є наявність пляжів, які можна використовувати для рекреаційних цілей. В Одеському регіоні поширені піщані, гравійні, заболочені (дельта Дунаю, лиманів) пляжі.

Природно-заповідний фонд Одеської області, який станом на 01.01.2021 року налічує 123 територій та об'єктів, загальна площа яких становить 159,97 тис.га. має значний потенціал для розвитку екологічного туризму та відпочинку рекреантів. За категоріями об'єкти природно-заповідного фонду Одеської області поділяються наступним чином: 1 біосферний заповідник (Дунайський біосферний заповідник), 2 національних природних парки (Нижньодністровський, «Тузловські лимани»), 1 зоопарк, 1 ботанічний сад, 2

регіональних ландшафтних парки («Ізмаїльські острови», «Тилігульський»), 39 заказників, 24 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 49 пам'яток природи і 4 заповідних урочища. Як можна зазначити, частка природно-заповідних територій і об'єктів у районах Одеської області нерівномірна. Так, найбільша площа заповідних територій у Кілійському районі (Дунайський біосферний заповідник) і Савранському районі (ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Савранський ліс»), а у Любашівському, Окнянському, Ренійському і Саратському районах вони взагалі відсутні. Вище від середнього по області показник природно-заповідного фонду у Овідіопольському, Біляївському і Білгород-Дністровському районах, де знаходиться Нижньодністровський національний природний парк і Балтському районі – де заповідані цінні лісові масиви. На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду охороняються більше 194 видів представників рослинного і 382 види тваринного світів, які є рідкісними та знаходяться під загрозою зникнення.

Аналізуючи звіт Одеської ОДА стосовно реалізації програми розвитку туризму в даному регіоні на період 2016-2020 рр. (див. табл.2.4.) слід зазначити, на території Одеської області знаходиться 8 водно-болотних угідь міжнародного значення.

Таблиця 2.1.4.

Реалізація Програми розвитку туризму на 2016-2020 рр. в динаміці змін
цільових показників в Одеській області

Показники	2017	2018	2019	2020
Кількість нових туристично-екскурсійних маршрутів, од.	8	8	10	10
Туристичний збір, млн. грн.	6.6	7.2	7.8	8.4
Сума податкових надходжень від туристичної діяльності, млн.грн	105	120	135	150
Загальна кількість туристів,млн. осіб	3.8	4.6	5.1	6.8

На території шести з них створено об'єкти природно-заповідного фонду: «Кілійське гирло» і «Озеро Сасик» – Дунайський біосферний заповідник НАН України, «Тилігульський лиман» – регіональний ландшафтний парк

«Тилігульський», «Межиріччя Дністра-Турунчука» і «Північна частина Дністровського лиману» – Нижньо-Дністровський національний природний парк, «Система озер Шагани-Алібей-Бурнас» – національний природний парк «Тузовські лимани». На даний період в природоохоронному та історико-культурному аспектах цікавими є 49 пам'яток природи. Також Одеською обласною державною адміністрацією туристично-рекреаційну діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду визначено стратегічним вектором розвитку Одеської області. Але це не значить, що дана сфера економічного розвитку не потребує подальшого розвитку. Тому варто аргументувати щодо сприяння розвитку організованого туризму та рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду, розробці нових екологічних маршрутів, передбачених Програмою розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки, якою визначено, що сприятливими умовами для поєднання різних видів туризму та оздоровлення – є можливості диверсифікації ринку туристичних послуг (зелений, екологічний, сільський, етнографічний), широкий спектр можливостей щодо забезпечення організованого відпочинку та оздоровлення, перспективні умови розвитку нових видів туризму [33].

Разом з тим, в регіоні не в повній мірі використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, консолідації громадян, формування позитивного іміджу. Внаслідок цього складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Проблемним питанням туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які представляють інтерес для туристів.

Не залишаться без уваги історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси регіону. Вони також мають значні можливості для розвитку рекреації та туризму. До них відносять пам'ятки архітектури та містобудування, пам'ятки визначним особистостям минулого і пам'ятки воїнам, визначні об'єкти історії. Історико-культурний потенціал Одеського регіону може задовольнити всебічні

запити вітчизняних та іноземних туристів завдяки численним пам'яткам різних часів. Тут зосереджені пам'ятки епохи палеоліту і неоліту, античної культури, культури скіфів і сарматів, інших стародавніх народів. За кількістю об'єктів історико-культурної спадщини, Одеська область посідає друге місце в Україні після Львівської області. Міста Одеса, Ананьєв, Балта, Білгород-Дністровський, Болград, Ізмаїл, Кілія, Вилкове, Кодима, Овідіополь, Рені, смт Велика Михайлівка включені до списку історичних міст України. В області налічується 71 пам'ятка містобудування і архітектури, 2 пам'ятки історії, 4 пам'ятки монументального мистецтва, 14 пам'яток археології. Своєрідність туристичного комплексу області визначена численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними пам'ятками архітектури і містобудування, театрами і музеями. Перш за все – це Одеський національний академічний театр опери і балету, Потьомкінські сходи, пам'ятник герцогу де Рішельє, Воронцовський палац, унікальні катакомби і розташований в них Музей «Партизанської Слави» [32, с. 177-180].

Незважаючи на увагу з боку дослідників до питань регіонального розвитку та їх численні роботи, багато аспектів цієї багатогранної проблеми не вирішені, є дискусійними й вимагають, на наш погляд, подальшого виявлення найважливіших проблем, тенденцій, пріоритетів, механізмів розвитку туризму в регіонах України, розробки на цій основі методологічних, теоретичних і практичних пропозицій по системному дослідженню й регулюванню регіонального розвитку. Є також потреба в конкретизації теоретичних основ регіонального аспекту економіки туризму Одеського регіону.

З метою визначення особливостей, проблем та потенційних напрямків розвитку туризму Одеської області було проведено експрес-аналіз – на найбільш активних сайтах мобільного оператора «Київстар». Всього в аналізі враховувалося більше 200 відгуків туристів. Отримані в результаті аналізу відомості дозволили прийти до наступних висновків. «Дуже добре» оцінили свій відпочинок понад 40 % досліджуваних, «добре» – близько 30%,

«задовільно» – більше 10%, «незадовільно» – близько 12%, «дуже погано» – лише близько 2%.

Рис 2.1.1. Задоволеність респондентів відпочинком у Одеській області. [26]

Таким чином, гарні оцінки поставили близько 75% туристів, що виступає позитивним результатом, разом з тим чверть туристів не дуже задоволені відпочинком, що означає – Одеська область ризикує втратити майже 25 % туристичного потоку, на що вказують такі факти. Близько 80% туристів бажали б приїхати на відпочинок наступного сезону, інші 20% – не планують.

Рис 2.1.2. (а)Задоволеність і (б)незадоволеність респондентів відпочинком у Одеській області. [26]

Ділячись своїми враженнями про відпочинок на сторінках Інтернету, розповсюджують цю інформацію, на яку, як правило звертають увагу інші користувачі і сприймають її як рекламу. В основному ($\approx 75\%$), в Одесу та область на відпочинок приїждять з усією родиною, або ($\approx 17\%$) – з друзями, наодинці ($\approx 10\%$), а тому із-зі незадовільних вражень від відпочинку регіон втрачає відразу декількох туристів. Проведенні дослідження вказують на перелік таких найбільш розповсюджених проблем відпочинку в Одеській області [26].

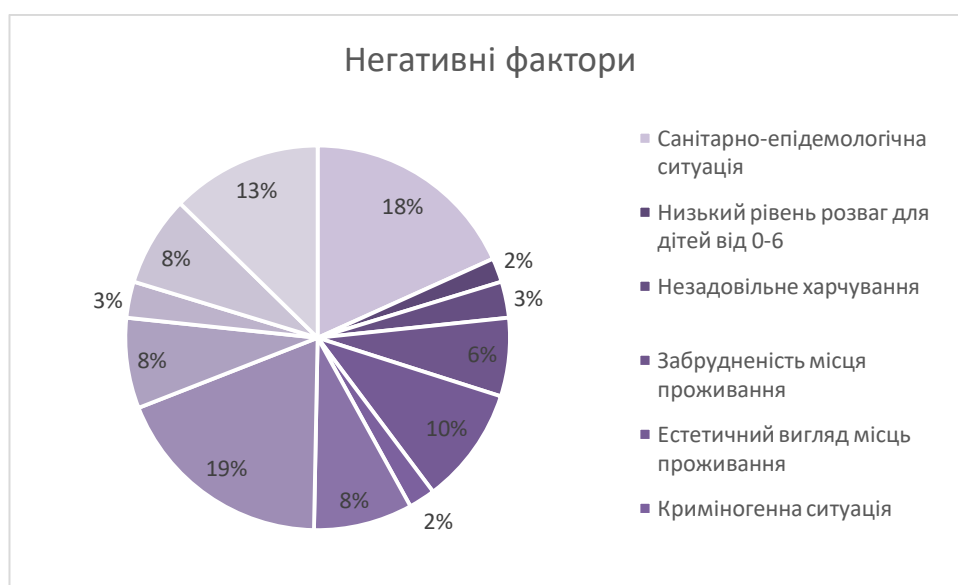

Рис 2.1.3. Найбільші проблеми туристів на відпочинку в Одеській області, % відгуків. [26]

Зокрема, туристи виокремлюють наступні проблеми відпочинку:

Таблиця 2.1.5.

Проблеми відпочинку, означених туристами [26]

Проблеми відпочинку	% відгуків
1.Санітарно-епідеміологічна (бруд на вулицях і пляжах, відсутність або недостатня кількість смітників та туалетів)	19,01
2.Недостатня кількість розваг для маленьких дітей	2,30
3.Погану кухню, неякісні, просрочені продукти харчування	3,044
4.Бруд в номерах, недостатня кількість або взагалі відсутність прибирань за час перебування в закладі, комахи в номерах	6-7%
5.Незадовільний зрвнішний вигляд будинків, недоглянутість і зруйнованість історичних пам'яток, невідповідність для відвідування туристами, потреба в реставрації, загальне враження убогості	9,8%
6.Криміногенна обстановка	3%
7.Невідповідність ціна-якість, особливо для готелів та баз відпочинку	До 10%
8.Незадовільний сервіс, відсутність додаткових послуг, непривітний персонал	До 20 %
9.Невідповідність рекламі, і відповідно – очікуванням	До 7%
10. Ворожість, хамовитість, непривітність місцевих жителів	3%
11. Незадовільний стан доріг, недотримання водіями правил дорожнього руху	8%
12.Недостатня кількість екскурсій, місць для прогулянок	Близько 13%

Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області, зазначений у звіті про хід виконання регіональної програми розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області за звітний період 2017-2020 рр., виявив концептуальну помилку в процесі розвитку і просування регіонального туристичного продукту – цей процес не носить системного характеру, а являє собою набір незв'язаних між собою заходів, що реалізуються різними учасниками (владою, бізнесом, населенням, асоціаціями тощо) без взаємодії. Відповідно, склалась негативна іміджева ситуація регіонального туристичного продукту – потенційним туристам пропонується самостійно на основі туристичних ресурсів і частково «обірваної» інформації створювати єдиний продукт для задоволення певних потреб [33].

Разом з тим, після анексії Криму, більшість українських туристів переорієнтувалися на відпочинок на інших курортах України. Покищо найбільше від цього виграє Одеська область. Тут з'явилися і почали активно розвиватися локації, назви яких туристам раніше були невідомі. Разом з тим,

туристична галузь в Одеській області залишається слабко розвиненою як за сервісом, так і за станом інфраструктури.

При досить непоганих умовах для реалізації туристично-рекреаційного потенціалу, в секторах економіки є ряд труднощів: сезонність попиту на запропоновані варіанти відпочинку; невідповідність вартості і якості послуг, бракує рівень професійної підготовки кадрів в галузі туризму; недостатні темпи розвитку і становлення об'єктів туристичної індустрії та відпочинку; недолік інформаційного забезпечення та просування регіонального туристичного продукту на ринках.

Отже, без належної системи оцінки істотно ускладнюється розробка цільових програм розвитку туризму, ефективне використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів, їх охорона і розвиток. В цілому оцінка туристично-рекреаційного потенціалу і територій є найважливішим механізмом управління розвитком туризму, контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристично-рекреаційної діяльності.

2.2. Переваги, виклики та ризики перспективного розвитку регіону рекреаційно-туристичної діяльності регіону.

Детально знайомлячись з умовами реалізації Стратегії реформ – 2021-2027 в сучасних умовах децентралізації влади, особливо важливим для успішного соціально-економічного розвитку регіонів стає активне використання інвестиційного потенціалу територій, пошук власних ресурсів і регіональних «точок зростання» [50]. Так, для Одеської області, зокрема, одним із найбільш перспективних напрямків є розвиток туристичної галузі, що зумовлено наявністю високого рекреаційного природно-ресурсного потенціалу її території, зокрема теплого клімату, морських пляжів, лікувальних грязей, джерел мінеральних вод, унікальних природних комплексів – акваторії та узбережжя лиманів і озер, мисливських і рибальських угідь.

Звертаючись до наукових розвідок, слід зазначити, що туристичний регіон визначається не лише наявністю рекреаційного природно-ресурсного потенціалу та природних або історичних і культурних пам'яток. На думку науковців, туристичним може вважатися лише той регіон, у якому обов'язково виробляється туристичний продукт, де використання і реалізація туристичних ресурсів здійснюється у відповідному обсягу, а набір пропонованих туристичних послуг є значно ширшим від мінімально необхідного, з урахуванням специфіки конкретної території. Тому, як зазначають дослідники туристично-рекреаційного потенціалу регіону, основними вимогами до туристичної території є, з одного боку, наявність об'єктів туристського інтересу – пам'яток історії та культури, музеїв, природних атракцій, а з іншого – наявність можливості надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, на яку вони очікують, уключаючи транспортне обслуговування, умови для проживання та організацію дозвілля [39; 41; 42].

Проведений аналіз наукових праць останніх років, присвячених проблемам розвитку туризму Одеської області, дозволяє дійти висновку, що основної уваги науковці надають питанням модернізації рекреаційно-туристичного господарства, де рекреаційно-туристичні ресурси найбільш доступні та атрактивні. Разом з тим, для розвитку рекреації та туризму в цілому в області використовується менше 10% території [43, с.30-36], тобто задіяно окремі «точкові» територіальні туристичні зони. Потенціал інших районів, зокрема й екологічно чисті рекреаційно-туристичні ресурси північної частини області, у формуванні регіонального туристичного продукту майже не задіяні.

Разом з тим, позитивний вплив туристичної діяльності на стан регіональної економіки є недостатнім через нерівномірність концентрації туристичних ресурсів і відмінності внутрішньорегіонального розвитку туристичної інфраструктури. Тому дослідження просторових тенденцій формування та використання туристичного потенціалу кожного району області залишається актуальним науковим завданням.

Методологічні і методичні принципи систематики та оцінки складових дестинацій - особливостей територіальної організації туристично-рекреаційного комплексу Одеської області, - досліджено через виявлення відмінностей між адміністративно-територіальними одиницями обласного рівня управління, зокрема районів і міст обласного значення Одеської області та проведено в два етапи [57, с.23].

На першому етапі на основі аналізу Програм розвитку туристичної діяльності регіону та звітів про їх реалізацію, проведено оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області відповідно до ступеня придатності території для розвитку пріоритетних напрямків туризму, а саме: лікувально-оздоровчого; рекреаційно-оздоровчого; культурно-пізнавального; інших видів (зокрема спортивного; сільського та зеленого). Основними індикаторами оцінювання стали: рекреаційна оцінка кліматичних показників, мінеральних вод і грязей, ропи лиманів, ландшафту; наявність виходів до узбережжя Чорного моря та водойм, придатних для пляжного відпочинку; кількість пам'яток і об'єктів культури, природних та історичних пам'яток; наявність природно-заповідного фонду, мисливських угідь та ін [59, с.208].

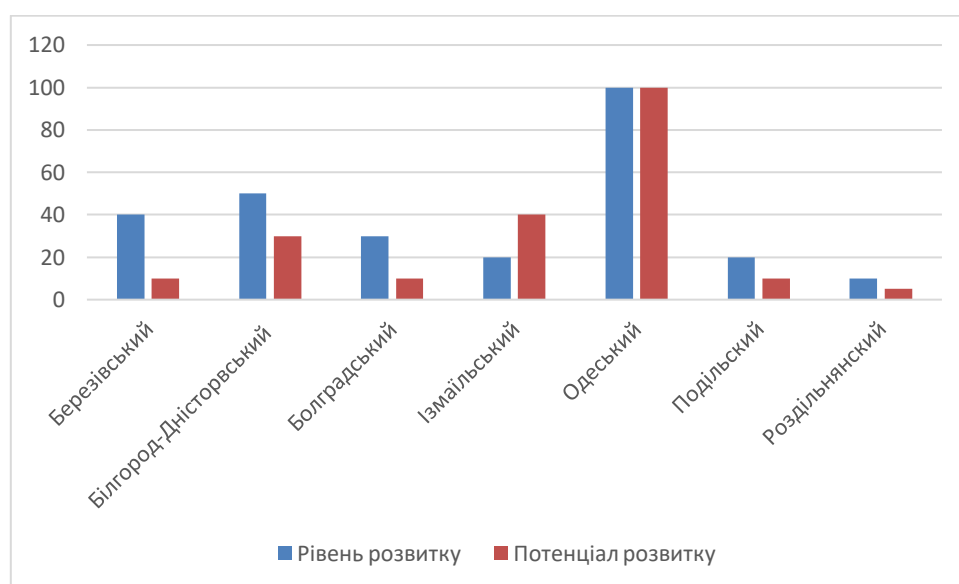

Рис.2.2.1. Порівняльна діаграма сучасного рівня та потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області [44]

На другому етапі на основі аналізу Статистичного щорічника Одеської області та Стратегії розвитку Одеської області на звітний період, здійснено оцінювання сучасного рівня розвитку туристично-рекреаційного комплексу територій за такими напрямками: екологічний стан території, стан розвитку лікувально-оздоровчого, рекреаційного, спортивного, культурно-пізнавального та соціально-спрямованого туризму. Відповідними індикаторами стали зокрема: рекреаційно-техногенне навантаження на територію, ємність санаторно-курортних, оздоровчих і рекреаційних закладів; наявність спеціалізованих турів, екскурсій та інших туристичних пропозицій, клубних закладів; наявність дитячих та молодіжних санаторно-курортних і рекреаційних закладів.

Інформаційними джерелами для оцінювання стали: результати досліджень природних рекреаційних ресурсів Одеської області, проведених В.Горун, Г.Пилипенко та О.Цуркан; Схема планування територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення Одеської області; Екологічний паспорт Одеської області; туристичні сайти Одеської області та її адміністративних одиниць [14;23;55;56; 60].

Очевидна нерівномірність і невідповідність рівня та потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області стали підставою для типології територій за рівнем розвитку туризму з урахуванням результатів оцінювання у двох зазначених напрямках. Так, для групування територій за рівнем туристично-рекреаційного розвитку було виокремлено адміністративні одиниці, що перебувають на сталому, достатньому, задовільному, початковому і низькому рівнях туристично-рекреаційного розвитку. За рекреаційно-туристичним потенціалом було виокремлено групи адміністративних одиниць з найвищим, високим, достатнім та недостатнім потенціалом [44, с.25].

У результаті отримано типологію адміністративних одиниць Одеської області. [25]

Таблиця 2.2.1.

Типологія адміністративних одиниць Одеської області за їх узагальненими оцінками сучасного рівня та потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку [25].

Групи адміністративних районів	Узагальнена оцінка	Адміністративні одиниці – представники груп
за рівнем туристично-рекреаційного розвитку		
1 група: сталий туристично-рекреаційний розвиток	від 0.524 до 0.430	м. Одеса
2 група: достатній рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0.429 до 0.335	Білгород-Дністровський район
3 група: задовільний рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0.334 до 0.240	М. Білгород-Дністровський; Кілійський, Ананьївський, Балтський, Тарутинський райони
4 група: початковий рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0.239 до 0.145	Комінтернівський, Татарбунарський, Миколаївський, Савранський, Березівський, Фрунзівський, Кодимський, Іванівський, Котовський, Красноокнянський, Ширяєвський, Саратський, Овідіопольський, Великомихайлівський, Болградський, Арцизький, Любашівський райони
5 група: низький рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0.144 до 0.033	Міста Южне, Котовськ, Іллічівськ, Ізмаїл; Ренійський, Роздільнянський, Ізмаїльський, Біляївський райони.
за потенціалом рекреаційно-туристичного розвитку		
1 група: найвищий рекреаційно-туристичний потенціал	від 0.848 до 0.562	м. Одеса
2 група: високий рекреаційно-туристичний потенціал	від 0.561 до 0.427	Комінтернівський, Татарбунарський, Білгород-Дністровський, Овідіопольський, Біляївський райони.
3 група: достатній рекреаційно-туристичний потенціал	Від 0.426 до 0.157	Міста Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Іллічівськ, Южне: райони Кілійський, Ренійський, Ізмаїльський, Саратський, Тарутинський, Арцизький, Болградський
4 група: недостатній рекреаційно-туристичний потенціал	Від 0.156 до 0.024	Місто Котовськ; райони Савранський, Балтський, Роздільнянський. Ананьївський, Ширяєвський, Іванівський. Березівський, Любашівський. Фрунзівський, Великомихайлівський Котовський, Красноокнянський, Миколаївський, Кодимський

Виявити типологію (угруповання) адміністративних одиниць за рівнем розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону ми змогли на основі методичних рекомендацій науковців Любіцевої О. О. та Третьякова О. В.

За їх характеристиками, м. Одеса, є єдиним представником першої групи адміністративних одиниць зі сталим рекреаційно-туристичним розвитком і найвищим в області рекреаційно-туристичним потенціалом території. Оптимальною для дальшого розвитку є інноваційна стратегія, яка передбачає захоплення нових сегментів споживачів, що в свою чергу потребує корегування фізичного втілення туристичного продукту з метою підвищення конкурентноздатності в державному масштабі.

Другу групу адміністративних одиниць з достатнім або задовільним рівнем рекреаційно-туристичного розвитку, що є лідерами серед інших одиниць з таким самим рекреаційно-туристичним потенціалом, складають три підгрупи: адміністративні одиниці з достатнім або задовільним рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та високим рекреаційно-туристичним потенціалом території (представник – Білгород-Дністровський район); адміністративні одиниці із задовільним рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та достатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники – м. Білгород-Дністровський та Кілійський і Тарутинський райони); адміністративні одиниці із задовільним рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та недостатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники – Ананьївський та Балтський райони) [25, с.3-9].

Стратегічною метою для представників другої групи адміністративних одиниць логічно визначити збереження лідерських позицій серед адміністративних одиниць з таким самим потенціалом території та перехід на новий, більш високий рівень рекреаційно-туристичного розвитку. Для досягнення визначеної мети можна рекомендувати підтримувальну стратегію дальшого розвитку, у межах якої для підвищення ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу потрібним є корегування фізичного втілення туристичного продукту відповідно до потреб основних сегментів

споживачів, що в свою чергу потребує формування туристичних кластерів та створення ефективної системи просування туристичного продукту.

Третю групу адміністративних одиниць з початковим або низьким рівнем рекреаційно-туристичного розвитку, що не є лідерами серед інших одиниць з таким самим рекреаційно-туристичним потенціалом, складають 6 підгруп: підгрупа 1 – адміністративні одиниці з початковим рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та високим рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники – Комінтернівський, татарбунарський, Овідіопольський райони); підгрупа 2 – адміністративні одиниці з низьким рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та високим рекреаційно-туристичним потенціалом територій (предстаник – Біляївський район); підгрупа 3 – адміністративні одиниці з початковим рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та достатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники – Саратський, Арцизький та Болградський райони); підгрупа 4 – адміністративні одиниці з початковим рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та недостатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (предстаники – Миколаївський, Савранський, Березівський, Фрунзівський, Кодимський, Іванівський, Котовський, Красноокнянський, Ширяївський, Великомихайлівський та Любашівськиць райони); підгрупа 5 – адміністративні одиниці з низьким рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та достатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники - міста Южне, Ізмаїл, Іллічівська Ренійський і Ізмаїльський райони); підгрупа 6 – адміністративні одиниці з низьким рівнем рекреаційно-туристичного розвитку та недостатнім рекреаційно-туристичним потенціалом території (представники – місто Котовськ та Роздільнянський район) [25, с.8].

Стратегічною метою для представників третьої групи адміністративних одиниць логічно визначити перехід на новий, більш високий рівень рекреаційно-туристичного розвитку, захоплення лідерських позицій серед адміністративних одиниць з подібним потенціалом території. Для досягнення визначеної мети можна рекомендувати еволюційну стратегію, що для

підвищення ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу передбачає створення потрібної інфраструктури за пріоритетним напрямком туристичної послуги та корегування образу туристичного продукту.

Описана систематика територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності регіону, повною мірою охоплює всі різновиди відпочинку і туризму та зберігає переваги концепції географічних дестинацій щодо інтегрованої оцінки всіх об'єктів територіальної організації рекреаційного господарства.

2.3. Оцінка складових рекреаційно-туристичного потенціалу Одеського регіону

Порівняння результатів оцінювань у зазначених двох напрямках дозволили дійти висновку, що прямої залежності рівня розвитку рекреаційно-туристичного комплексу адміністративних одиниць Одеської області від потенціалу їх територій не спостерігається. Рекреаційний потенціал території ще не є запорукою успішності функціонування рекреаційної галузі, яка скоріше визначається ефективністю використання цього потенціалу, активністю створення і просування туристичного продукту, що потрібно враховувати при визначенні пріоритетних зон розвитку туризму і створенні стратегії їх розвитку.

Для групування територій за рівнем туристично-рекреаційного розвитку було виокремлено адміністративні одиниці, що перебувають на сталому, достатньому, задовільному, початковому і низькому рівнях туристично-рекреаційного розвитку. За рекреаційно-туристичним потенціалом було виокремлено групи адміністративних одиниць з найвищим, високим, достатнім і недостатнім потенціалом [43, с.32].

Поєднання двох розподілів дозволило виявити такі групи адміністративних одиниць: перша – території зі сталим рекреаційно-туристичним розвитком та найвищим в області рекреаційно-туристичним потенціалом; друга – з достатнім або задовільним рівнем рекреаційно-туристичного розвитку, що є лідерами серед інших одиниць з таким же

рекреаційно-туристичним потенціалом; третя – з початковим або низьким рівнем рекреаційно-туристичного розвитку, що не є лідерами серед інших одиниць з таким же рекреаційно-туристичним потенціалом.

Конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області виявлені на основі діагнозу стартових умов регіонального розвитку шляхом синтез-аналізу.

Для кожної групи визначено мету та запропоновано оптимальні стратегії дальшого розвитку туристично-рекреаційного комплексу, побудованих на основі характеристики сильних та слабких сторін регіону, зовнішніх можливостей та загроз для його розвитку; ми будемо розглядати їх у контексті порівняльних переваг, викликів та ризиків Одеської області [57].

Вважаємо за доцільне, розпочати з характеристики переваг (визначені за результатами аналізу сильних сторін і можливостей). Цей матеріал ми отримали в ході ознайомлення зі змістом програм, в яких розроблено стратегію розвитку туристичних зон регіону (програми 2017-2020 та 2021-2023 рр).

Сильними сторонами Одещини є її вигідне географічне положення (приморський і прикордонний регіон України) та достатньо розвинута та розгалужена інфраструктура, що дозволяє розширити географію експорту продукції та є важливим для країни у процесі розвитку комбінованих маршрутів по вісі „Європа-Азія”, зокрема приєднання до трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T), транскаспійського міжнародного транспортного маршруту та „Нового Шовкового шляху” через Чорне та Каспійське моря.

Наявний туристично-рекреаційний потенціал та розвинута мережа природоохоронних територій дає можливість залучити інвестиції за рахунок зростаючого попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду, є основною складовою для формування туристичних кластерів та членства туристичного бізнесу у європейських міжрегіональних об’єднаннях.

Вагомий виробничий потенціал (хімічна, фармацевтична, машино-та авіабудівна, харчова та переробна промисловість, виробництво будматеріалів

тощо) є сильною стороною області та основою для розвитку портово-промислових комплексів та індустріальних парків. Продовження процесів інтеграції з ЄС це можливість для експортоорієнтованих підприємств розширення географії та збільшення квот на експорт української продукції (товарів) у країни ЄС [58].

Значний культурний потенціал представлений великою кількістю закладів культури і мистецтв, архітектурних пам'яток, пам'яток історії. В області реалізуються великі мистецькі проекти, що є важливим для забезпечення маркетингу територій та доцільним у зв'язку зі зростаючим інтересом в країні і в світі до українських звичаїв та традицій.

Успіхи у сфері охорони здоров'я та значна наукова підтримка медичної галузі є міцною базою для підготовки та підвищення кваліфікації медичних кадрів, основою для залучення інвестицій та розвитку технологій у даній сфері.

Наступний чинник - виклики (визначені за результатами аналізу слабких сторін і можливостей).

Вирішити проблему щодо забруднення водних басейнів, незадовільного стану очисних споруд, збереження і відтворення водних ресурсів можливо шляхом впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, розроблення та виконання планів управління басейнами річок.

Збільшення інвестиційної привабливості регіону за рахунок попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на територіях природно - заповідного фонду, забезпечення маркетингу територій, формування туристичних кластерів, це можливість для структурної модернізації регіонального туристично-рекреаційного комплексу впровадження нових видів послуг і форм обслуговування, територіального розширення, формування нових туристичних центрів, районів та курортних зон.

Розвиток комбінованих маршрутів по вісі „Європа-Азія” відкриває великі перспективи широкомасштабного міжнародного співробітництва, зміцнює статус України як транзитної країни, з передумовою для розвитку

національного логістичного хабу на території Одеської області, збільшить вантажо- та пасажиропотоки, позитивно вплине на взаємодію всіх видів транспорту як основи створення мультимодального транспортного вузла, розвиток туризму, поліпшення інвестиційного клімату та збільшення обсягів залучення інвестицій.

Але незважаючи на позитивні сторони розвитку туристичної сфери регіону, існують ще й ризики (визначені за результатами аналізу слабких сторін та загроз).

Значною загрозою є розміщення хімічних засобів захисту рослин на території області, що призводить до забруднення ґрунтів та створює небезпеку для довкілля.

Наслідками нераціонального використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду є погана туристична інфраструктура на землях рекреації, відсутність проектів організації та розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду [59].

Виявлені науковцями та безпосередньо учасниками реалізації розроблених програм переваги, виклики та ризики, дозволили спроектувати сценарії розвитку туристичного потенціалу Одещини, які заплановано реалізувати у період з 2021 по 2027 рр.

Побудова сценаріїв розвитку це метод опису можливого ходу подій, що ґрунтуються на припущеннях про майбутні умови розвитку. Основне призначення сценаріїв полягає в тому, щоб дати оцінки альтернативним варіантам розвитку регіону в майбутньому з урахуванням дій зовнішніх та внутрішніх факторів, зазначають фахівці туристичної індустрії. Ми пропонуємо на розгляд розроблені фахівцями сценарії – в залежності від поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів, можна виділити найбільш вірогідні сценарії соціально-економічного розвитку – оптимістичний (передбачає сприятливі умови розвитку), реалістичний (найбільш очікуваний) і песимістичний (несприятливі умови розвитку) [60].

Звертаючись до надбань в туристичній галузі, реалістичний сценарій ґрунтується на позитивній динаміці розвитку економіки в цілому та окремих галузях, на послідовному процесі технологічної модернізації туристичних підприємств, поетапному розвитку територіальних громад та зростання їх спроможності.

Важливим завданням, наголошують фахівці, за умови реалістичного сценарію є залучення інвестицій для структурної модернізації регіонального туристично-рекреаційного комплексу, впровадження нових послуг і форм обслуговування, формування нових туристських центрів та курортних зон. У прогнозованому періоді залучення туристичних потоків у область за рахунок природно-рекреаційного потенціалу, розвиненої санітарно-курортної галузі функціонуватиме і надалі.

Зростатиме роль міжнародної технічної допомоги, що спрямовуватиметься у розвиток дорожньої інфраструктури, сільського господарства, харчової промисловості, туризму та забезпечення енергоефективності.

Оптимістичний сценарій ґрунтується на інноваційному розвитку економіки області, розширенні існуючих ринків збуту, виходу на нові міжнародні ринки та готовності суб'єктів господарювання до конкуренції.

Важливим завданням за умови оптимістичного сценарію, зазначають державні діячі, є інвестування у структурну модернізацію регіонального туристично-рекреаційного комплексу та застосування інноваційних туристичних технологій. Одним із основних напрямів технологічних інновацій в туризмі є використання віртуального простору для інформування та просування на ринок своїх послуг, вихід на якісно новий рівень обслуговування клієнтів – створювати електронні, інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів та інформацією про туристичні фірми. Забезпечення об'єктами туристичної інфраструктури і впровадження нових технологій стане ключовим напрямком розвитком туристичної сфери. Саме цей шлях сприятиме перетворенню Одеської області в великий туристичний центр України,

зростанню привабливості регіону серед вітчизняних та іноземних туристів, поповненню обласного бюджету та підвищенню рівня життя населення [18].

Песимістичний сценарій ґрунтується на повільному скороченні реального сектору економіки внаслідок несприятливого підприємницького клімату та низької інвестиційної активності. Очікується обмежений вплив держави на економічні процеси. Через відсутність значних інвеститійних ресурсів на модернізацію промислових підприємств домінуючими економічними галузями будуть залишатися низько- чи середньотехнологічні ненаукомістські галузі (харчова промисловість, виготовлення напоїв), при цьому якісні показники розвитку будуть залишатися на місці. Сфера рекреації і туризму і надалі буде орієнтована на внутрішніх туристів. Функціонування галузі відбуватиметься за рахунок подальшої реалізації природно-лікувального потенціалу: мінеральні води, пелоїди (лікувальні грязі), ропа лиманів та озер, морське узбережжя, природні об'єкти і комплекси зі сприятливими для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації кліматичними умовами. Зберігається високе антропогенне навантаження, що також ставить під загрозу розвиток туристично-рекреаційної сфери та покращення демографічних показників.

У туристичному господарстві Одеського регіону накопичилось багато проблем, які потребують вирішення. Необхідно узгодження організації та розвитку сучасного туризму із сучасними принципами планування території для збереження різноманіття і цілісності туристичних ресурсів, їх раціонального використання, охорони культурної спадщини та доквілля розвитку туризму.

У розробленні рекреаційно-туристичної діяльності переважають методологічні і методичні підходи дослідження туризму. Рекреаційна діяльність привертає значно меншу увагу дослідників, особливо це стосується неорганізованої і побутової рекреації. Цільова настанова нашого дослідження полягає у комплексному суспільно-географічному дослідженні рекреаційно-туристичної діяльності регіону, у якій поєднанні всі види і форми рекреації і

туризму, і такий підхід потребує відповідної методологічної та методичної розробки.

Пріоритетними напрямками щодо вирішення цих проблем є розширення туристичних послуг в регіоні, заохочення місцевого населення до розвитку туризму, розробка регіональних проектів залучення інвестицій у сферу курортів та туризму у відповідності з регіональною інвестиційною стратегією (див. табл.2.7).

Таблиця 2.3.1.

Напрямки реалізації стратегій щодо розвитку туристичної діяльності в
Одеському регіоні

Операційна ціль	Завдання	Потенційні сфери реалізації	Індикатор	Роки			
				2018	2021	2023	2027
Потужний туристичний потенціал	Створення привабливого інвестиційного клімату у сфері туризму та курортів	Створення обласного осередку розвитку туризму та промоції туристичного потенціалу регіону на внутрішньому та зовнішньому ринку туристичних та рекреаційних послуг	Проведення та участь у інвестиційних форумах та інших заходах, одиниць	1	3	5	7
		Підтримка участі представників туристичної сфери в міжнародних та вітчизняних туристичних виставках, форумах, круглих столах	Участь у виставкових та фестивальних заходах	5	7	9	12
		Підтримка проведення в області масштабних фестивальних заходів	Брендування населених пунктів та територій регіону, кількість брендів	3	10	15	20
		Розробка та просування туристичних брендів області					
		Створення та поширення друкованої туристично-інформаційної продукції, відеороликів про туристичний потенціал області					
		Створення та наповнення туристичних інформаційних сайтів, сторінок у соціальних мережах та мобільних					

		додатків					
		Проведення промоційних турів для представників туристичної індустрії та ЗМІ					
		Поширення туристичної інформації туристичного спрямування в ЗМІ та соціальних мережах					
	Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та підвищення привабливості об'єктів історико-культурної спадщини	Створення туристичних інформаційних центрів	Кількість туристів, млн осіб	6.2	6.5	6.7	7.2
		Сприяння процесу внесення культурних пам'яток регіону до Всесвітнього списку культурної спадщини ЮНЕСКО	Туристичний збір, млн. грн	11.5	12.5	13.5	15.5
			Кількість турів, одиниць	3	5	7	9
			Кількість туристичних інформаційних центрів	3	5	6	8
		Підвищення рівня професійної підготовки фахівців у галузі туризму з метою доведення якості обслуговування до світових стандартів	Кількість об'єктів, внесених до Всесвітнього списку культурної спадщини ЮНЕСКО, одиниць	0	1	1	2
		Раціональне використання об'єктів історико-культурної спадщини для провадження туристичної та іншої господарської діяльності	Проведення інформаційних семінарів, круглих столів, консультацій та інше	2	3	4	4
		Облаштування рекреаційних зон короткочасного відпочинку	Підготовка інформації для візуалізації бази геоданих об'єктів культурної спадщини	0	100	150	250
		Перехід від охорони окремих пам'яток до збереження історичного середовища вцілому, його активної адаптації до сучасних потреб, створення умов до збереження історичної пам'яті	Кількість занесених об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей регіону до електронних реєстрів	0	200	300	450
	Створення сучасних туристичних продуктів	Залучення бізнесу до участі у проектах з розвитку туристичної інфраструктури на принципах державно-приватного партнерства та інших умовах співпраці	Проведення інформаційних семінарів, круглих столів, консультацій та інше	2	3	4	4

		Створення туристичних кластерів у туристично-рекреаційній сфері					
		Розвиток державно-приватного партнерства та комунікації між представниками туристичного ринку					
		Організація навчань з питань розвитку туризму та курортів для представників органів влади, місцевого самоврядування, туристичної сфери області					
		Розвиток сільського зеленого туризму					

Проаналізувавши стан інфраструктури можна зробити висновок, що Одещина в великій кількості має що запропонувати туристу, і для початку треба просто відновити, удосконалити вже існуючі атракції. А її величезний туристичний потенціал та розгалужену інфраструктуру треба модернізувати та рекламувати.

Нажаль, проаналізовані переваги, виклики та ризики на сьогодні не є єдиними факторами впливу ефективного функціонування туристичної сфери в Одеській області. Не маловажну роль у розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеському регіоні має вплив коронавірусної пандемії, що паразитує в усіх сферах економіки країни, і в туристичному бізнесі, зокрема.

2.4. Стратегія розвитку туристично-рекреаційного потенціалу

Одеська область є однією з найбільш туристично привабливих областей України. Завдяки особливості економіко-географічного розташування області, сприятливим природно-кліматичним умовам, наявності піщаних пляжів, лікувальних джерел та великої кількості об'єктів культурної спадщини Одещина є цікавою для відвідування. Одеська область цікава у будь-який період року та багата на різновиди туризму, тому будь-який турист може знайти тут те, що йому до душі. Гостей регіону приваблює не тільки

відпочинок на узбережжі Чорного моря. Популярності набувають гастрономічний та екотуризм [28].

В Одеській області налічується більше 500 засобів тимчасового розміщення. Це готелі, міні-готелі, хостели, бази відпочинку. Окрім того активно розвивається сільський (зелений) туризм. Набувають туристичного попиту відвідання приватних садиб, що приймають туристів та відпочивальників.

У 2020 році туристична галузь зазнала найбільших збитків від спалаху нового коронавірусу у світі. Тому наразі необхідно провести ряд заходів для того, щоб забезпечити функціонування туристичної сфери області в умовах карантину (та в після карантинний період).

Таблиця 2.4.1.

Склад регіонального туризму, Одеська область, 2018-2020 рр.

Роки	Кількість суб'єктів регіонального туризму, підприємств			
	Туроператорів	Турагентів	Екскурсійних агенцій	Всього
2018	57	215	22	202
2019	40	187	20	199
2020	24	176	16	185

Запропонований проєкт Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 рр. передбачає фінансування для туристичної та курортної галузі за чотирма основними напрямками:

1. Розвиток туристичної інфраструктури та підвищення якості туристичного продукту, зокрема, підтримка проєктів зі створення нових якісних туристичних продуктів;
2. Впровадження діджиталізації в туристичні процеси та підтримка вже існуючого туристичного мобільного додатку та порталу;
3. Системний маркетинг області, як внутрішній, так і міжнародний;
4. Розвиток рекреаційного та курортного потенціалу області.

Напрями діяльності та заходи Програми деталізовані відповідно до пріоритетів, визначених у Законі України «Про туризм», «Про курорти», у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [36; 42].

Виконання Програми дасть змогу розвинути існуючу туристичну інфраструктуру Одеської області, забезпечити комплексний розвиток туристичних центрів. Реалізація Програми сприятиме диверсифікації регіонального туристичного продукту, підвищенню якості послуг, залученню інвестицій у туристичну галузь регіону.

Таблиця 2.4.2.

Динаміка оздоровлених санаторно-курортними та оздоровчими закладами
Одеської області за 2018-2020 рр

Показник Заклади	Роки		
	2018	2019	2020
Усього оздоровлено, у т.ч.	16095	15902	11086
У санаторіях	12319	12243	12278
Дитячих санаторіях	2976	2694	2441
У санаторіях- профілакторіях	800	665	667

Складено за даними Головного управління статистики в Одеській області [28].

Таким чином, головним завданням для якнайшвидшої стабілізації національної туристичної галузі є збалансування впливу різноманітних чинників та сприяння активізації розвитку національної туристичної пропозиції.

Розглядаючи поставлене питання, закономірним є висновок, що об'єктивно Одещина є регіоном із значним туристичним потенціалом та має усі передумови для інтенсивного розвитку туристичних потоків, у слідстві чого може займати важливе місце на міжнародному туристичному ринку за умови подолання негативних факторів впливу на функціонування галузі. Однак, розвиток туристичної галузі залежить від комплексу сприятливих та гальмуючих факторів. До позитивних факторів, що сприяють розвитку галузі, можна віднести наступні: стабільність міжнародної та внутрідержавної політичної та соціальної ситуації, зростання рівня економічного і

технологічного розвитку, зростання доходів громадян та наявність вільного часу, розвиток системи комунікацій та транспорту, заохочення інвестицій у галузь тощо. Негативними факторами, що перешкоджають швидкому системному зростанню галузі можна вважати: наслідки боротьби із пандемією 2020 року, нестабільність світової та національної економік, нераціональне використання наявної культурно-історичної спадщини та природних ресурсів, недостатня розвиненість національної туристичної галузі, відсутність ефективних інструментів стимулювання розвитку внутрігалузових інвестицій та багато інших факторів, що потребують щонайшвидшого корегування з боку бізнесу та уряду.

Спираючись на віще зазначені дані та провівши аналіз туристично-ресурсного потенціалу та туристичної інфраструктури Одеського регіону, можна дійсно стверджувати, що Одещина має неабиякі перспективи для подальшого розвитку сфери туризму, незважаючи на низку проблем та недоліків.

Аналіз даних Державної служби статистики України щодо туристичної інфраструктури Одеської області дав змогу визначити, що Одеський регіон посідає перше місце в Україні за кількістю закладів розміщення – 13% від загального обсягу по країні. Також зі статистичних даних встановлено, що число суб'єктів туристичної діяльності в Одеському регіоні на кінець 2020 р. становило 7,6% від загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності в Україні.

Туристичні потоки, інформацію про які було зібрано за допомогою мобільного оператора «Київстар», у 2020 р. становили понад 3,3 млн (~ 2,6 млн. українських туристів, понад 0,7 млн. – туристи зі 114 країн світу). Така кількість вітчизняних та закордонних туристів говорить про те, що Одеський туристичний регіон є дійсно привабливим для відпочинку.

Світовий досвід свідчить, що розвиток туризму повинен супроводжуватися зусиллями з боку держави в сприянні програмам внутрішнього туризму.

Звичайно, туристична індустрія Одещини має низку проблемних моментів, які потребують вирішення. Для підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Одеської області необхідний комплексний і професійний підхід як із боку туристичних підприємств, так і з боку держави у цілому.

Враховуючи величезний потенціал та фінансову підтримку з боку Європейського Союзу, Одеський туристичний регіон має всі шанси зайняти гідне місце на світовому ринку туристичних послуг.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження були сформульовані наступні висновки.

1. Обґрунтовуючи методологію аналізу туристичного господарства як угруповання різних за специфікою видів діяльності, які генерують міжгалузевий рекреаційно-туристичний комплекс Одеської області, можна констатувати, що описані вище аспекти формують туристично-рекреаційний потенціал території. В свою чергу туристично-рекреаційний потенціал можна охарактеризувати як систему історико-культурних та природних об'єктів та їх характеристик, які можливо використовувати або вже використовуються у рекреаційній діяльності людини. Його можна назвати базовим аспектом рекреації та її складовою частиною. Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу території є важливою умовою розвитку рекреаційного комплексу регіону.

Отже, методологія дослідження рекреації та туризму не є однозначною і має спірні моменти, як то в розумінні термінів, так і в їх використанні. Хоча такі терміни як наприклад «рекреація», «туризм», «дозвілля», часто несуть схоже смислове навантаження і іноді використовуються синонімічно. Велика кількість визначень одного і того самого поняття від науковців, всесвітніх організацій, законотворчих установ викликають суперечки між науковцями і відвертають їх увагу від більш практичних питань.

По-друге, важливим є розглядати дестинацію на рівні регіону, це дозволить нам уявити територіальну організацію рекреаційно-туристичної діяльності як ієрархічну систему на кожному рівні організації: локальному та регіональному, які складають одне ціле регіонального рекреаційного комплексу. Це дасть змогу визначити перспективні шляхи розвитку для конкретно взятого регіону.

2. Схарактеризувати види рекреаційно-туристичної діяльності як місця зайнятості населення;

Якщо підвести підсумки науковців щодо класифікації рекреаційних ресурсів, висновок буде таким, що вони виділяють дві важливі складові: антропогенну і природну, але в свою чергу вони діляться на декілька комплектуючих компонентів. Отже, під визначенням рекреаційно-туристичними ресурсами автор розуміє комплексне утворення із природних та антропогенних об'єктів, які сприяють комфортному створенню туристичного продукту.

Велику увагу сучасні науковці приділяють питанням аналізу й оцінювання рівня розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць і ресурсного забезпечення досліджуваних територій.

В той же час ресурсний потенціал в кожному регіоні різноманітний із-за розходжень у складі, кількісних і якісних характеристиках даних ресурсів, методів їх оцінки з точки зору рекреаційної та екологічної ємкості, гранично допустимих навантажень на довкілля, що породжують наукову проблему щодо необхідності вияву і формування ресурсного потенціалу туристичних територій. Кожен регіон на основі аналізу наявних туристично-рекреаційних ресурсів формує свій туристично-рекреаційний потенціал, він сприяє підвищенню привабливості територій, а туристичні регіони робить перспективними. Ми ж будемо розглядати розвиток туристично-рекреаційної діяльності у контексті побудови соціально-орієнтованої моделі економіки до національних пріоритетів в якості однієї з умов стабілізації розвитку економіки. Від характеру, складу туристично-рекреаційних ресурсів, їх цінності, кількості і доступності залежить можливість віднесення туристично-рекреаційної галузі до числа пріоритетних, або другорядних. Роль органів влади в цьому механізмі полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристично-рекреаційній сфері. Туризм має важливе значення як для України в цілому, так і для Одеської області зокрема.

3. Визначити туристичний потенціал і привабливість територій регіону на основі аналізу природних та антропогенних ресурсів.

Оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу території виконують, спираючись на ресурси які використовують для рекреації. Потенціалом називають наявні можливості, запаси, сили, засоби і так далі. Тому, туристичним потенціалом території є сукупність всіх видів ресурсів, які використовуються або можуть бути використані для проведення туристичної діяльності. Увага акцентується саме на ще невикористаних ресурсах, які можна задіяти в туризмі. Такими ресурсами виступають всі можливі природні та антропогенні чинники які присутні в окремому регіоні. Для визначення туристично-рекреаційного потенціалу території варто користуватись системою окремих показників до якої входять: історико-культурна спадщина, фінанси, інформація, інвестиції, управління, інфраструктура.

Сьогодні, рекреаційно-туристичні ресурси і регіони розглядають комплексно. Дестинацією можна назвати окрему територію, яка являється сприятливою для привертання потоків туристів та рекреантів, на рівні із туристичними ресурсами, об'єктами, інфраструктурою та послугами, які складають туристичний продукт.

Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області виявив концептуальну помилку в процесі розвитку і просування регіонального туристичного продукту – цей процес не носить системного характеру, а являє собою набір незв'язаних між собою заходів, що реалізуються різними учасниками (владою, бізнесом, населенням, асоціаціями тощо) без взаємодії. Відповідно, скалась негативна іміджева ситуація регіонального туристичного продукту – потенційним туристам пропонується самостійно на основі туристичних ресурсів і частково «обірваної» інформації створювати єдиний продукт для задоволення певних потреб.

Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу є важливою передумовою планування галузі на національному та регіональному вимірах, оптимізації просторової та господарської організації територіальних туристично-рекреаційних комплексів. Без даних об'єктивної оцінки та особливостей використання виникають складнощі із залученням інвесторів в розвиток

туризму. У сучасних ринкових умовах комплексна оцінка туристично-рекреаційних ресурсів створює основу для реалізації рентного механізму їх використання, застосування ресурсів за принципом платності природокористування. Без належної системи оцінки істотно ускладнюється розробка цільових програм розвитку туризму, ефективне використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів, їх охорона і розвиток. В цілому оцінка туристично-рекреаційного потенціалу і територій є найважливішим механізмом управління розвитком туризму, контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристично-рекреаційної діяльності.

4. Представити концептуальні чинники дестинації як територіальної організації рекреаційної діяльності регіону;

Для Одеської області одним із найбільш перспективних напрямків є розвиток туристичної галузі, що зумовлено наявністю високого рекреаційного природно-ресурсного потенціалу її території, зокрема теплого клімату, морських пляжів, лікувальних грязей, джерел мінеральних вод, унікальних природних комплексів – акваторії та узбережжя лиманів і озер, мисливських і рибальських угідь.

Проте туристичний регіон визначається не лише наявністю рекреаційного природно-ресурсного потенціалу та природних або історичних і культурних пам'яток. Туристичним може вважатися лише той регіон, у якому обов'язково виробляється туристичний продукт, при цьому використання і реалізація туристичних ресурсів здійснюється у відповідному обсягу, а набір пропонованих туристичних послуг є значно ширшим від мінімально необхідного, з урахуванням специфіки конкретної території. Тому основними вимогами до туристичної території є, з одного боку, наявність об'єктів туристського інтересу – пам'яток історії та культури, музеїв, природних атракцій, а з іншого – наявність можливості надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, на яку вони очікують, уключаючи транспортне обслуговування, умови для проживання та організацію дозвілля [1].

Аналіз наукових праць останніх років, присвячених проблемам розвитку туризму в Одеської області, дозволяє дійти висновку, що основної уваги науковці надають питанням модернізації рекреаційно-туристичного господарства в південних районах області, де рекреаційно-туристичні ресурси найбільш доступні та атрактивні. Водночас наголошується, що для розвитку рекреації та туризму в цілому в області використовується менше 10% території [2], тобто окремі «точкові» територіальні туристичні зони. Потенціал інших районів, зокрема й екологічно чисті рекреаційно-туристичні ресурси північної частини області, у формуванні регіонального туристичного продукту майже не задіяні.

Через нерівномірність концентрації туристичних ресурсів і відмінності внутрішньорегіонального розвитку туристичної інфраструктури позитивний вплив туристичної діяльності на стан регіональної економіки є недостатнім. Таким чином, дослідження просторових тенденцій формування та використання туристичного потенціалу кожного району області залишається актуальним науковим завданням.

Особливості територіальної організації туристично-рекреаційного комплексу (далі – ТРК) Одеської області досліджено через виявлення відмінностей між адміністративно-територіальними одиницями обласного рівня управління, зокрема районів і міст обласного значення Одеської області, та проведено в два етапи.

На першому етапі проведено оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області відповідно до ступеня придатності території для розвитку пріоритетних напрямків туризму, а саме: лікувально-оздоровчого; рекреаційно-оздоровчого; культурно-пізнавального; інших видів (зокрема спортивного; сільського та зеленого). Основними індикаторами оцінювання стали: рекреаційна оцінка кліматичних показників, мінеральних вод і грязей, ропи лиманів, ландшафту; наявність виходів до узбережжя Чорного моря та водойм, придатних для пляжного відпочинку; кількість пам'яток і об'єктів культури, природних та історичних

пам'яток; наявність природно-заповідного фонду, мисливських угідь та ін (див. рис. 2.5).

На другому етапі здійснено оцінювання сучасного рівня розвитку ТРК територій за такими напрямками: екологічний стан території, стан розвитку лікувально-оздоровчого, рекреаційного, спортивного, культурно-пізнавального та соціально-спрямованого туризму. Відповідними індикаторами стали зокрема: рекреаційно-техногенне навантаження на територію, ємність санаторно-курортних, оздоровчих і рекреаційних закладів; наявність спеціалізованих турів, екскурсій та інших туристичних пропозицій, клубних закладів; наявність дитячих та молодіжних санаторно-курортних і рекреаційних закладів.

Очевидна нерівномірність і невідповідність рівня та потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області стали підставою для типології територій за рівнем розвитку туризму з урахуванням результатів оцінювання у двох зазначених напрямках. Так, для групування територій за рівнем туристично-рекреаційного розвитку було виокремлено адміністративні одиниці, що перебувають на сталому, достатньому, задовільному, початковому і низькому рівнях туристично-рекреаційного розвитку. За рекреаційно-туристичним потенціалом було виокремлено групи адміністративних одиниць з найвищим, високим, достатнім та недостатнім потенціалом.

5. Проаналізувати сьогоdnішній стан та напрямки розвитку регіону як багатогалуzeвий рекреаційно-туристичний комплекс.

Проведений аналіз та оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку районів і міст обласного значення Одеської області порівняно з сучасним рівнем їх рекреаційно-туристичного розвитку свідчить, що визначення напрямку, особливостей та шляхів дальшого розвитку зазначених адміністративно-територіальних одиниць має здійснюватися з урахуванням сучасного рівня та потенціалу їх рекреаційно-туристичного розвитку, а також ступеня відповідності цих характеристик.

Нерівномірність і невідповідність рівня та потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць Одеської області дозволяє розробити типологію територій за рівнем розвитку туризму з урахуванням результатів оцінювання у двох зазначених напрямках і визначити стратегічні орієнтири для цілеспрямованого планування розвитку туризму на цих територіях і формування відповідних довгострокових та короткострокових програм. Перспективами дальших досліджень є розроблення на основі проведеного аналізу концептуальної моделі формування регіонального туристичного продукту як мережі, що поєднує точкові туристичні зони адміністративних одиниць Одеської області, з урахуванням особливостей їх функціонування. Збільшення інвестиційної привабливості регіону за рахунок попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду, забезпечення маркетингу територій, формування туристичних кластерів, це можливість для структурної модернізації регіонального туристично-рекреаційного комплексу впровадження нових видів послуг і форм обслуговування, територіального розширення, формування нових туристичних центрів, районів та курортних зон.

Наслідками нераціонального використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду є погана туристична інфраструктура на землях рекреації, відсутність проектів організації та розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На сьогоднішній день немає універсальної формули, яка дозволяла б отримувати абсолютно точні дані про кількість туристів. Висновки про туристичний потік робляться, ґрунтуючись на інформації, яка надходить від державної прикордонної служби, власників засобів розміщення в Одеській області та транспортних компаній.

Аналіз фінансово-економічних показників від туристичної діяльності показує позитивну динаміку надходжень доходів. Надходження туристичного збору є суттєвим додатковим надходженням до місцевого бюджету. Надходження туристичного збору на Одещині за 2019 року становлять 21,4

млн. грн, що на 84,5% більше у порівнянні з показниками у 2018 році (11,6 млн. грн). У 2020 році через поширення коронавірусної хвороби та занепаду туристичної галузі туристичний збір становив 15,2 млн. грн., що на 28,9% менше ніж у 2019 році.

Аналіз даних Державної служби статистики України щодо туристичної інфраструктури Одеської області дав змогу визначити, що Одеський регіон посідає перше місце в Україні за кількістю закладів розміщення – 13% від загального обсягу по країні. Також зі статистичних даних установлено, що число суб'єктів туристичної діяльності в Одеському регіоні на кінець 2020 р. становило 7,6% від загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності в Україні.

Туристичні потоки, інформацію про які було зібрано за допомогою мобільного оператора «Київстар», у 2020 р. становили понад 3,3 млн (~ 2,6 млн. українських туристів, понад 0,7 млн. – туристи зі 114 країн світу). Така кількість вітчизняних та закордонних туристів говорить про те, що Одеський туристичний регіон є дійсно привабливим для відпочинку.

Світовий досвід свідчить, що розвиток туризму повинен супроводжуватися зусиллями з боку держави в сприянні програмам внутрішнього туризму.

Звичайно, туристична індустрія Одещини має низку проблемних моментів, які потребують вирішення. Для підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Одеської області необхідний комплексний і професійний підхід як із боку туристичних підприємств, так і з боку держави у цілому.

Враховуючи величезний потенціал та фінансову підтримку з боку Європейського Союзу, Одеський туристичний регіон має всі шанси зайняти гідне місце на світовому ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агенство з питань інвестицій та розвитку Одеської ОДА. URL: <http://invest.odessa.gov.ua/> (дата звернення 15.03.2021).
2. Афанасьєв Д. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «соціальний потенціал». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2009. 288 с.
5. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. Київ: Палітра, 1997. 198 с.
6. Бейдик О.О. Розвиток понятійно-термінологічного апарату рекреаційної географії та географії туризму. Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали міжнарод. Науко-практ. Конф. 2002. С. 479-485.
7. Войтенко К. К. Кластерний підхід до формування та розвитку туристських дестинацій з урахуванням туристського потенціалу міст. Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки. 2014. Вип. 117. С. 23-31.
8. Воробйов О.А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в південних районах Одеської області /О.А.Воробйова // Економічні інновації. 2011. вип. 44. С. 46-56.
9. Головне управління статистики в Одеській області. URL: [http://www.od.ukrstat.gov.ua.](http://www.od.ukrstat.gov.ua/) (дата звернення 25.03.2021).
10. Головне управління статистики в Одеській області. Офіційний сайт . URL: [http://www.od.ukrstat.gov.ua.](http://www.od.ukrstat.gov.ua/) (дата звернення 22.01.2021).

11. Головчан А. І. Методика оцінки ефективності функціонування туристичних дестинацій в Україні / А.І.Головчан // Вісник Чернівецького торгівельно-економічного інституту.2010.вип ІУ (40). С.71-74.
12. Головчан А. І. Туристичні дестинації. Теоретико-методичні основи формування та механізми оптимізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / А. І. Головчан. – Донецьк, 2012. – 237 с.
13. Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття "рекреаційно-туристичний потенціал регіону". Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 187-199.
14. Горун В.В., Пилипенко Г.П., Цуркан О.И.Комплексная оценка рекреационного потенциала административных районов Одесской области // Сборник: *Krajobraz i turystyka w warunkach zrownowazonenego rozwoju. Landschpe and tourism in a sustainable develophent. Kiele-Sobkow, 5-7 lspca,2012. С. 55-57.*
15. Горун В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Одеської області. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43(1). С. 24-31.
16. Горун В.В. Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області. Вісник соціально-економічних досліджень. Геополітика і екогеодинаміка регіонів. 2014. Т. 10. Вип. 2. С. 473–482.
17. Гудковских М. В. Методика комплексной оценки туристскорекреационного потенциала. *Geographical bulletin. 2017. №1 (40). С. 102- 290.*
18. Гутовська Н.Г., Примак Т.Ю. Аналіз стану та перспектив розвитку Одеського туристичного регіону // Інфраструктура ринку. 2018. Вип.25.С.82-87.
19. Давиденко І.В. Культурний туризм як сучасний напрям використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону //Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип.2(2). С.49-53.
20. Зорин А. И. Концептуальное дидактическое проектирование туристических дестинаций : учеб. метод. пособие. М.: Советский спорт, 2012. 79 с.

21. Зорин И. В. Туристские дестинации. М.: РМАТ, 2011. 76 с.
22. Іванова К.О. Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів //Глобальні та національні проблеми економіки. 2017.Вип.19. С.339-342.
23. Коломієць К. В., Яворська В. В., Сич В. А. Територіальна організація туристично-рекреаційної діяльності Українського Причорномор'я: монографія. / Наук. ред. О. Г. Топчієв. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. 290 с.
24. Корж Н.В., Басюк Д.І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця: «ПП» ТД Едельвейс і К», 2017. 332 с.
25. Любіцева О. О., Третьяков О. В. Типізація дестинацій. Географія та туризм. 2012. Вип. 17. С. 3-9.
26. Грабар М.В. Застосування технологій Big Data озвитку ринку туризму в Одеській області. 2020. Вип. 50-2. С. 70-74
27. Муска К.К. Теоретичні підходи до розуміння сутності дефініцій «рекреаційні ресурси» та «рекреаційний потенціал» // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С521-526.
28. Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищення епідемічних ризиків. . URL://<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turizm-v-ukraini.pdf>
29. Ніколаєва О.І. Історико-культурні рекреаційно-туристичні ресурси Одеського регіону //Joumalof Educatson, Health and Sport.2016.Vol.6.P.917-927.
30. Ніколаєва О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону: автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.02. Харків. 2018. 20 с.
31. Николаева Е.И. Курортно-рекреационное районирование Одесской области. Межвузовский конкурс научно-исследовательских проектов молодых ученых и обучающихся «Современное географическое познание окружающего мира». Оренбург «Экспресс-печать». 2017.С.93-103.

32. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посіб. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. під ред. О. Г. Топчієва. Одеса: Астропринт, 2012. 336 с.
33. План заходів із реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 років. Додаток до рішення Одеської обласної ради від 3 березня 2020 року № 1229-VIII. URL: <http://ecology.odessa.gov.ua/cocialeconomic/strategy/21-27> (дата звернення: 07.02.2021).
34. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду Одеської області станом на 01.01.2021 URL: <http://ecology.odessa.gov.ua/perelkteritorjtaobktyprirодноzapovdnogofonduzagalnoderzhavnogotamscevogoznachennyaroztashovanihuodeskjoblaststano/> (дата звернення: 21.01.2021).
35. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003р. №1282-ІУ . – URL: <https://zakon.rada.gov.ua./laws/show/1282-15>(дата звернення: 05.04.2021).
- 36.Про курорти: Закон України від 5.10.2000 р. №2026-III . URL: <https://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/2026-14> (дата звернення: 13.03.2020).
- 37.Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р.№ 375-УІ. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/375-17> (дата звернення: 30.03.2021).
- 38.Про природно-заповідний фонд України: Закон Уккраїни від 16.06.1992. № 2465-12 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua./laws/show/2465-12> (дата звернення: 15.03.2021).
39. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 рр. URL: <https://temporary.odessa.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/05/5a58d0f18f339.pdf> (дата звернення: 03.05.2021).
40. Проект про хід виконання у 2019 році Програми розвитку туризму в м. Одесі на 2016-2020 роки, затвердженої рішенням Одеської міської ради від 03 лютого 2016 року № 267-VII.

41. Програма розвитку туристично-рекреаційної та курортної галузі в Одеській області на 2003-2010 роки // Додаток до рішення Одеської обласної ради від 24 квітня 2003р. № 126 – XXIV.
42. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2018 році URL: <http://ecology.odessa.gov.ua/images/cms/data/2018.doc> (дата звернення: 14.05.2019).
43. Святохо Н.В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона. // Экономика и управление. 2007. №2. С.30-36.
44. Сенча С.А. Методичний підхід до визначення перспективних напрямків розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу (на прикладі Одеської області). Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. №2. С.25-40.
45. Смаль І.В., Смаль В.В. Рекреація, туризм, дозвілля: тлумачення і співвідношення понять// Український географічний журнал. 2003. №4. С.58-64.
46. Смирнов І.Г. Логістичне оцінювання рекреаційно-туристичних об'єктів та ресурсів (в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму)// Велика Волинь: наук. Збірник. Вип.42. Житомир: М.Косенко, 2009. С.239-246.
47. Статистичний щорічник Одеської області за 2000 рік // Державний комітет статистики України. Одеське обласне управління статистики. Одеса, 2001. 522 с.
48. Статистичний щорічник Одеської області за 2002 рік // Державний комітет статистики України. Одеське обласне управління статистики. Одеса, 2001. 543 с.
49. Статистичний щорічник Одеської області за 2009 рік // Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Одеській області. За ред. Т.В.Стоянової, відп. за випуск Т.В.Копилова К.: «Астропринт», 2010. 549 с.
50. Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки (Додаток до рішення обласної ради від 03 березня 2020 року №1228-УП
51. Топчієв О. Г., Хомутов В.А., Кондратюк І.І. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / за заг. ред.: О. Г. Топчієва. Одеса : Астропринт, 2012 . 332 с.

52. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підр. для студентів географ. спец. вищих навч. закл. Одеса : Астропринт, 2009. 544 с.
53. Топчієв О.Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Географічні складові предметної області рекреаційно-туристичної діяльності. Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки. Одеса, 2016. Том 21. Вип. 2(29). С. 171-185.
54. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика. Одеса: Астропринт, 2005. 631 с.
55. Туристична діяльність в Одеській області. Статистичний бюлетень за 2017 р.// Головне управління статистики в Одеській області. Одеса. 2017. 51 с.
56. Туристичний сайт Одеської області – URL: <http://www.touregion.od.ua/?category=17>.
57. Харічков С. К., Воробйова О. А., Дишловий І. М., Нездоймінов С. Г. Напрямки реструктуризації та формування умов поступального розвитку рекреаційно-туристичного комплексу регіону: наукова доповідь. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2009. 27 с.
58. Шушулков СД. Оцінка особливостей використання туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. №4. С. 93-99.
59. Яворська В.В., Нефедова Н.Є. Рекреаційний комплекс Одеси: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Вип. 724-725. Географія. С. 204-210.
60. Яворська В. В., Сич В. А., Коломієць К. В. Перспективи розвитку екотуризму на природоохоронних територіях Одеського регіону. Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України : матеріали V міжнар. наук.-практ. конференції (Кропивницький, 45 квітня 2019 р.). Кропивницький, 2019. С. 319-330.
61. Ярмоменко С.Г. Лікувально-оздоровчий туризм Одеської області: сучасний стан та стратегічні напрямки розвитку. Регіональні проблеми України:

Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб.наук. праць за матеріалами
Уї Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон).
Херсон: ПП Вишемирський. 2015.С.449-455.

ДОДАТКИ

Кількісні показники туристичного забезпечення на сучасному етапі
розвитку туризму в Одеській області

Таблиця 1

Територіальне розміщення	Спеціалізовані заклади розміщення	Дитячі заклади розміщення	Колективні засоби розміщення
	Місць		
М. Одеса	10593	3805	125416
Білгород- Дністровський	86195	1140	113
Березівський	-	130	85
Болградський	-	230	78
Ізмаїльський	704	-	-
Роздільнянський	-	-	-
Подільський	16018	855	1102

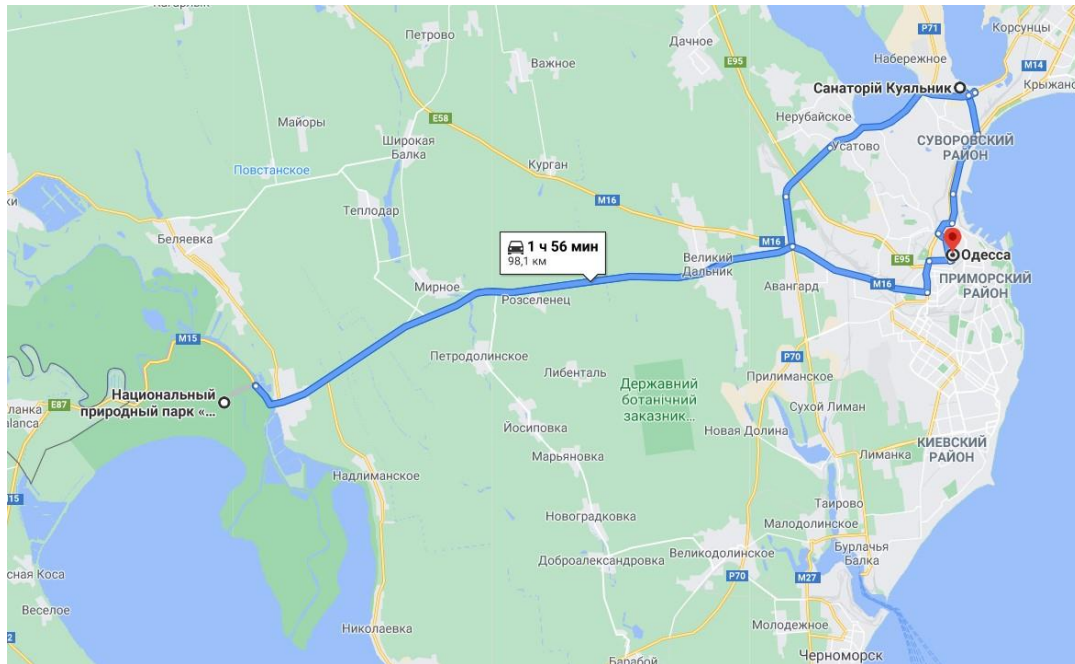
Параметри маршруту “Одещина – багатогранна. Історія, природа та здоров’я”

Таблиця 2

Пункти	Відстань, км	Спосіб долання	Час перебування в дорозі
Одеса - Нижньодністровський національний природний парк	44,7 км	Автомобіль	50 хв.
Нижньодністровський національний природний парк – санаторій Куяльник	46,4 км	Автомобіль	45 хв.
Санаторій Куяльник - Одеса	10,8 км	Автомобіль	25 хв.

Карта маршруту “Одещина – багатогранна. Історія, природа та здоров’я”

Рис. 1

Опис туру “Одещина – багатогранна. Історія, природа та здоров’я”

Таблиця 3

<i>Характеристики</i>	<i>Зміст</i>
Назва туру	«Одещина – багатогранна. Історія, природа та здоров’я»
Маршрут	м. Одеса - Нижньодністровський національний природний парк – санаторій Куяльнік – м. Одеса
Обґрунтування назви туру	Одещина – це регіон з багатою історією, культурною спадщиною, унікальною природною територією та лікувальними ресурсами. Саме тому, саме ця назва відображає характер туру. Місто-герой Одеса з його архітектурним різноманіттям, Нижньодністровський національний природний парк – справжній рай для любителів природи та санаторій Куяльнік, який зніме втому подорожі, разом подарують різноманітний тур в якому кожен зможе знайти своє місце.
Тип туру	Автомобільний-велосипедний
Вид туру	Культурно-пізнавальний, зелений, курортно-лікувальний

Сезон	Літній
Цільова аудиторія	Тур орієнтовано на людей віком від 18 до 45 років; орієнтовано на людей активних та зацікавлених в історії, природознавстві та курортному відпочинку.
Тривалість	3 дні
Форма організації	Груповий
Загальна протяжність маршруту	101,9 км.
Очікувана вартість туру загалом та на 1 особу	1480 грн.
Послуги, включені до вартості туру	Проживання в санаторії Куяльник 710 грн., включно триразове харчування, транспортне обслуговування на маршруті 400 грн (автомобіль – міні бус), медичне страхування 80 грн, екскурсійне забезпечення гідом 50 грн.
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	Квитки до музеїв (25-30 грн), оренда велосипедів (50грн), особисті витрати.

Опис програми туру «Одещина – багатогранна. Історія, природа та здоров'я»

Таблиця 4

День програми	Деталізований опис програми (з зазначенням часу, заходів програми, об'єктів відвідування)
1 день	10:30 виїзд з м. Одеса 11:20 – 12:30 Нижньодністровський національний природний парк. Ознайомлення з парком та обід. 12:30 – 17:30 Вело-маршрут вздовж Дністра. 17:50 Відправлення. 18:40 санаторій Куяльник. Розподілення по номерах. 19:00 вечерея, вільний час, ночівля.
2 день	9:00 сніданок 10:10 – 11:50 лікувальні процедури 12:00 обід 13:00-14:50 вільний час

	15:00-17:00 лікувальні процедури 17:00 – 19:00 вільний час 19:00 – вечеря, вільний час, ночівля
3 день	9:00 сніданок 10:30 виселення 11:00 відправлення 11:30 прибуття до м. Одеса 12:00 – 14:00 Одеський археологічний музей України 14:20 – 16:30 Одеський історико-краєзнавчий музей 16:50 – 18:00 Прогулянка центром міста з гідом 18:10 завершення туру